

Leerlingen, basisscholen en hun buurt

Een onderzoek naar de samenstelling van schoolpopulaties en buurtpopulaties

Inhoud

Voorwoord	4
HOOFDSTUK 1	
Inleiding en vraagstelling	7
HOOFDSTUK 2	
Werkwijze	
2.1 De gegevens	9
2.2 Analyse	10
2.3 Methodische verschillen met eerder onderzoek	10
HOOFDSTUK 3	
Resultaten	
3.1 Hoeveel scholen zijn afspiegelingsscholen?	12
3.2 Het percentage niet-westerse leerlingen en het percentage afspiegelingsscholen per gemeente	14
3.3 Hoeveel leerlingen zitten er op afspiegelingsscholen?	17
3.4 Denominatie en afspiegeling	19
3.5 Buurt en afspiegeling	20
HOOFDSTUK 4	
Samenvatting, conclusies en aanbevelingen	25
Literatuur	29
BIJLAGE 1	
Reacties van gemeenten op de oorspronkelijke gegevens	31
BIJLAGE 2	
Overzicht kerngegevens per gemeente	36
BIJLAGE 3	
Aantallen scholen naar denominatie en naar afspiegeling van de buurt, per gemeente	38
Noten	44

COLOFON

Tekst: Peter Wolfram (onderzoek), Guido Walraven (inleiding), Jan Tito (samenstelling bijlage 1)

Met dank aan de commentatoren, waaronder: Martine van Bokkem, Cees Buis, Mickelle Haest, Willem van der Horst, Youssef Louakili, Theo Magito, Guido Walraven en een aantal gemeenten

Ontwerp: Greetje de Graaff
Fotografie: Moon Jansen
Druk: Primaveraquint, Amsterdam

Landelijk Kenniscentrum Gemengde Scholen / www.gemengdescholen.nl

Het Kenniscentrum is een samenwerkingsverband van:
CED-groep, Rotterdam en Walraven & Haest, Amsterdam

Het Kenniscentrum wordt gefinancierd door het Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap

Voorwoord

Het landelijk Kenniscentrum Gemengde Scholen is begin 2007 opgericht op verzoek van de vier grote steden en het ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap. Doel van het Kenniscentrum is om bruikbare informatie te bieden op het gebied van segregatie en integratie in het onderwijs. Aan mensen uit beleid en praktijk: gemeenten, scholen, schoolbesturen en ook ouders. De informatie komt vooral uit (evaluatie)onderzoek en wordt onder meer overgedragen via een website (www.gemengdescholen.nl) en in de vorm van handreikingen voor elke doelgroep.

In de handreiking voor gemeenten wordt als eerste stap geadviseerd, om de feitelijke situatie goed in kaart te brengen. In het basisonderwijs gaat het dan om de mate waarin scholen een afspiegeling vormen van de buurt waar ze in staan. Bij hoeveel scholen vormt de leerlingpopulatie inderdaad die afspiegeling? En welke scholen zijn ten opzichte van hun buurt ‘te zwart’ of ‘te wit’?

Als die vragen beantwoord zijn, hebben de betrokkenen een feitelijke basis voor een discussie over hoe ernstig men de uitkomsten vindt en of men in actie wil komen. Gemeente en schoolbesturen kunnen die dialoog aangaan in het kader van de lokale educatieve agenda, de gemeenteraad kan erover debatteren, en scholen en ouders hebben ook aanknopingspunten voor een gesprek. Het Kenniscentrum kan bij dergelijke discussies informatie bieden over verschillende instrumenten die overwogen en ingezet kunnen worden, afgestemd op de lokale situatie.

Een aantal gemeenten heeft al onderzoek naar de situatie op hun basisscholen gedaan. Sommige gemeenten al meer dan eens, zodat de ontwikkelingen over een periode van een aantal jaar te volgen zijn.

Wat tot nu toe echter ontbrak, was een landelijk overzicht. Het Kenniscentrum krijgt regelmatig vragen over een dergelijk overzicht – er is behoefte aan een beeld van hoe de stand van zaken op dit punt is. Dat overzicht biedt dit rapport. Voor het eerst

is voor de 38 grootste Nederlandse gemeenten in kaart gebracht in welke mate hun basisscholen een afspiegeling vormen van de buurt waar ze in staan. Dat is gebeurd op basis van landelijke cijfers, zodat ook vergelijkingen tussen gemeenten mogelijk zijn.

Wij zien dit rapport als een eerste landelijke meting. Het zou goed zijn om de meting periodiek te herhalen.

Wij zijn ons ervan bewust, dat de termen ‘wit’ en ‘zwart’ niet onomstreden zijn.

Etniciteit is slechts een manier om de segregatie in het onderwijs vast te stellen.

Het is bovendien een grove meetlat, bijvoorbeeld omdat er heel verschillende groepen onder de noemer van ‘zwart’ worden samengebracht. Steeds vaker wordt ook gekeken naar onderwijsachterstanden om de mate van segregatie te bepalen.

Dan wordt gekeken naar ‘kansrijk’ en ‘kansarm’. Dat levert een iets ander beeld op, maar in grote lijnen toch hetzelfde – de tragiek van de huidige situatie is immers, dat de groep ‘kansarmen’ in het onderwijs overwegend ‘zwart’ is.

Wij zijn ons er overigens ook van bewust, dat het mengen van scholen slechts een (eerste) stap is in de strijd tegen segregatie in het onderwijs. Maar wel een noodzakelijke stap, die gezet moet worden op weg naar een maatschappij waarin kinderen en jongeren leren om samen te spelen, te leren en te leven.

De resultaten van dit onderzoek zijn van belang voor iedereen die betrokken is bij segregatie en integratie in het onderwijs. Gemeenten en schoolbesturen, burgers en hun vertegenwoordigers in de gemeenteraad, scholen en ouders of verzorgers.

Guido Walraven

Coördinator Landelijk Kenniscentrum Gemengde Scholen

Inleiding en vraagstelling

'Samen werken, samen leven' is het motto van het beleidsprogramma van dit kabinet. Samen leven kan op veel aspecten betrekking hebben, maar betekent ook met elkaar naar school gaan. Het is voor de maatschappij van belang dat we in Nederland met elkaar en niet apart opgroeien. Dit komt de sociale cohesie ten goede. Het is daarom belangrijk dat kinderen – ongeacht hun kleur of afkomst – samen naar de basisschool gaan. In het coalitieakkoord is afgesproken dat de segregatie in het onderwijs krachtig zal worden bestreden.

Dit zijn de inleidende zinnen van de brief die staatssecretaris Dijkema op 8 februari 2008 aan de Tweede Kamer stuurde. In de brief beschrijft zij maatregelen die het kabinet gaat nemen om segregatie te bestrijden. Het gaat daarbij om verdeling van leerlingen over scholen én om huisvesting. Op 13 mei 2008 schrijft zij een vervolgbrief waarin maatregelen zijn geconcretiseerd (*Dijkema, 2008a&b*).

Het ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschappen (OCW) vindt dat de bevolking van de basisscholen zoveel mogelijk een afspiegeling moet zijn van de bevolking van de buurt waar de scholen gevestigd zijn. Dat bevordert dat de buurtbevolking elkaar kent en met elkaar omgaat. Kinderen van verschillende achtergrond leren zo ook met elkaar omgaan en kunnen later minder (last van) stereotyperingen hebben. Sociale segregatie wordt zo bestreden.

Er zijn ook onderwijskundige redenen. In heterogene groepen behalen leerlingen uit sociaaleconomisch lagere klassen hogere prestaties dan in homogeen naar sociaaleconomische klasse en etniciteit samengestelde groepen, terwijl de andere leerlingen daar geen nadelen van ondervinden (*Westerbeek, 1999; Driessen, 2007*). Dit betekent dat scholen een gemêleerde schoolbevolking zouden moeten hebben. Maar buurten zijn lang niet alle een mengeling van alle bevolkingsgroepen. Er zijn daarom voorstellen gedaan om de ouders van sommige leerlingen aan te moedigen om de hun kinderen buiten de eigen buurt naar school te sturen. In bijvoorbeeld Gouda zijn midden jaren negentig Marokkaanse kinderen uit de ene buurt met busjes vervoerd naar scholen in andere buurten. Dat heeft ook grote nadelen en is maatschappelijk geen haalbare kaart. Het omgekeerde gebeurt wel spontaan. Autochtone ouders in buurten met veel bewoners van allochtone herkomst kiezen soms voor scholen in wittere buurten. Ook kan geconstateerd worden dat in gemengde buurten met meer scholen de ene school meer autochtone leerlingen heeft en de andere school meer allochtone: de buurt is gemengd, maar de scholen niet. Dit wordt als onwenselijk gezien. Daarom is het beleidsvoornemen ontstaan om scholen zoveel mogelijk een afspiegeling van de buurtbevolking te laten zijn. En het is niet alleen een beleidsvoornemen. In sommige buurten hebben ouders zelf actie ondernomen om segregatie via de school tegen te gaan. Sommige gemeenten zijn al enkele jaren aan de slag om samen met de schoolbesturen maatregelen te treffen die voor gemengde schoolpopulaties moeten zorgen (*Peters e.a., 2007*).

De centrale vragen van dit onderzoek zijn:

- Op hoeveel basisscholen komt de samenstelling van schoolpopulatie overeen met de buurtsamenstelling? Hoeveel scholen zijn te 'wit' en hoeveel te 'zwart'? En hoeveel leerlingen bezoeken deze scholen?
- Hoe zijn de buurten naar bevolkingsgroepen samengesteld?

Afgeleide vragen zijn:

- Zijn er verschillen tussen de gemeenten en hangen deze verschillen samen met de grootte van de gemeente en/of de samenstelling van de bevolking in de gemeenten?
- Zijn er verschillen in schoolgrootte tussen afspiegelingsscholen en scholen die geen afspiegeling van de buurt zijn?
- Speelt de denominatie van de school een rol bij afspiegeling?

In hoofdstuk 2 wordt beschreven hoe het gegevensbestand is verkregen en hoe de gegevens zijn geanalyseerd, in hoofdstuk 3 worden de resultaten gepresenteerd. Hoofdstuk 4 betreft een samenvatting van de resultaten, de conclusies en aanbevelingen.

HOOFDSTUK 2

Werkwijze

2.1

De gegevens

Het gegevensbestand is samengesteld door het Centrum voor Onderzoek en Statistiek van de gemeente Rotterdam (COS). De schoolgegevens zijn gebaseerd op gegevens van de Centrale Financiën Instellingen (CFI) die onder meer voor OCW de samenstelling van de leerlingpopulaties van scholen registreren. De gegevens over buurten zijn afkomstig van het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS). De CFI-gegevens betreffen het schooljaar 2005-2006 en die van het CBS 1 januari 2006. Dit zijn de meest recente gegevens die in het najaar van 2008 beschikbaar zijn. In bijlage 1 worden de reacties van de gemeenten op dit bestand beschreven.

De gemeenten

De gegevens betreffen 38 grote Nederlandse gemeenten. Dit zijn in de eerste plaats de zogenaamde G4 en de G27, samen aangeduid met G31. De G4 zijn Amsterdam, Den Haag, Rotterdam en Utrecht. Zij trekken samen op omdat zij bepaalde thema's zoals de achterstandsproblematiek delen. De G27 is een samenwerkingsverband van 27 grote gemeenten die ook bepaalde thema's delen. Er zijn echter ook zeven grote gemeenten zoals Almere, die niet tot de G31 behoren. Die gemeenten zijn ook in dit onderzoek betrokken. Omdat de G31 een begrip is, worden de namen van de zeven gemeenten die niet tot de G31 behoren in dit rapport telkens vergezeld van een asterisk.

De gegevens betreffen:

- 1 per basisschool het totale aantal leerlingen en het aantal van niet-westerse afkomst;
- 2 per basisschool een verwachting van het aantal leerlingen van niet-westerse afkomst op grond van de samenstelling van de buurt;
- 3 op grond van 1 worden de scholen getypeerd als:
 - 'witte school' 0-20% leerlingen van niet-westerse afkomst;
 - 'gemengde school' 20-50% niet-westerse leerlingen;
 - 'concentratieschool' 50-70% niet-westerse leerlingen;
 - 'zwarte school' meer dan 70% leerlingen van niet-westerse afkomst.
- 4 op grond van 1 en 2 worden scholen getypeerd als:
 - 'te wit' het percentage niet-westerse leerlingen is meer dan 20 procentpunten' lager dan het percentage in de buurt;
 - 'witter' het verschil tussen het schoolpercentage en het buurtpercentage is 10 tot 20 procentpunten;
 - 'komt overeen' het verschil is minder dan + of - 10 procentpunten
 - 'zwarter' er zijn 10 tot 20 procentpunten meer leerlingen van niet-westerse afkomst op de school dan in de buurt;
 - 'te zwart' het percentage niet-westerse leerlingen is meer dan 20 procentpunten hoger dan dat percentage in de buurt.

Deze typering betekent bijvoorbeeld dat als in een buurt 60% van de leerlingen van niet-westerse afkomst is, een school 'te wit' is als hooguit 39% van de leerlingen van niet-westerse afkomst is en 'te zwart' als er meer dan 80% van niet-westerse afkomst is. In deze buurt is een school een

afspiegelingsschool als tussen de 50 en 70% van de leerlingen van niet-westerse afkomst is. Een school met 75% leerlingen van niet-westerse afkomst, een 'zwarte school' dus, kan in theorie 'te wit' zijn, namelijk als in de buurt meer dan 95% van de leerlingen van niet-westerse afkomst is. Evenzo zou een 'witte' school te zwart kunnen zijn.

2.2 Analyse

De gegevens betreffen de samenstelling van de leerlingpopulaties van basisscholen. In dit rapport worden de gemeenten geordend naar de mate waarin schoolbevolkingen een afspiegeling van hun buurt zijn. Daarbij wordt ook gekeken naar de samenstelling van de totale bevolking van de gemeenten. Verder wordt onderzocht of 'afspiegeling' per denominatie van de school verschilt. Waar nodig is onderzocht of samenhangen of verschillen statistisch significant zijn. Voor samenhang is de Pearson-correlatiecoëfficiënt² gebruikt, verschillen zijn getoetst met één-weg variantieanalyse³.

2.3 Methodische verschillen met eerder onderzoek*

Enkele gemeenten zoals Rotterdam (*Stolk, 2004*) en Amsterdam (*Broekhuizen, Jansen & Slot, 2008*) hebben zelf onderzoek laten verrichten. De resultaten in het onderhavige rapport kunnen verschillen van de resultaten in gemeentespecifieke rapporten vooral doordat andere gegevensbronnen of teldata zijn gebruikt, bewerkingen van de gegevensbronnen op grond van kennis van de lokale situatie en door andere definities en afgrenzingen (zie ook bijlage 1). We gaan hier als voorbeeld in op verschillen met het recente Amsterdamse rapport. Bij vergelijking met andere gemeentelijke rapportages spelen waarschijnlijk soortgelijke kwesties.

1 De gegevensbronnen

De gegevens die COS voor het huidige onderzoek heeft samengesteld betreffen gegevens van CFI over het schooljaar 2005-2006 en het CBS van 1 januari 2006. In het Amsterdamse rapport wordt niet vermeld welke basisgegevens zijn gebruikt, wel dat zij uit 2005-2006 en 2006-2007 afkomstig zijn. Mogelijk betreft het een 'eigen' gemeentelijk bestand.

2 Definities

Allochtoon

Als niet-westers allochtoon wordt in dit rapport het totale aantal leerlingen genomen dat de scholen op de telstaten opgeven voor de volgende herkomstlanden: Griekenland, Italië, voormalig Joegoslavië, Marokko, Molukse bevolkingsgroep, Portugal, Spanje, Tunesië, Turkije, Kaapverdië, Suriname, Nederlandse Antillen, Aruba, vluchtelingen, niet Engelstaligen (excl. Indonesië). Volgens de aanwijzing op het telstaatformulier moet dit totaal gelijk zijn aan of groter zijn dan het totaal aantal leerlingen van de achterstandscategorie 0,90.

In het Amsterdamse rapport is het aandeel allochtoon inclusief westers allochtoon; het effect hiervan is dat de scholen vaker 'zwarter' zijn. In de bevolking van basisschoolleeftijd is het aandeel westers allochtoon volgens het Amsterdams rapport ongeveer 9,5%, naast 56 à 57% niet-westers.

Wit-zwart

In dit rapport zijn voor de bepaling van 'witte' en 'zwarte' scholen als grenzen gebruikt:
wit: 20% of minder niet-westers allochtoon,
zwart: meer dan 70% niet-westers allochtoon.
Het Amsterdamse rapport vermeldt andere grenzen: 25 en 75%, maar gebruikt ook 20 en 70%.

Buurt

In dit rapport is uitgegaan van de buurten die het CBS onderscheidt. In het Amsterdamse rapport is uitgegaan van buurtcombinaties die met kennis van de lokale sociale stadsgeografie beter de looplijnen van huis naar school weergeven.

Alle scholen?

Ten slotte beperkt het Amsterdamse team zich tot scholen met meer dan honderd leerlingen. Kleine scholen blijven zo buiten beschouwing.

Kortom, het Amsterdamse rapport is op iets andere afbakeningen gebaseerd, die ertoe kunnen leiden dat sommige scholen 'witter' of 'zwarter' zijn dan in dit rapport. Vermoedelijk is de belangrijkste factor voor afwijkingen tussen het Amsterdamse en het huidige rapport de andere situering van scholen in de buurten.

* De inhoud van deze paragraaf is gebaseerd op een memo d.d. 10-10-2008 van de heer C. Stolk van COS

Resultaten

3.1

Hoeveel scholen zijn afspiegelingsscholen?

In tabel 3.1 zijn de gemeenten geordend naar het percentage scholen waarvan de bevolking een afspiegeling is van de buurtsamenstelling.

In vier gemeenten, Sittard-Geleen, Emmen, Westland en Maastricht, heeft meer dan 80% van de scholen een leerlingpopulatie die overeenkomt met de buurtsamenstelling. In negen gemeenten is het percentage afspiegelingsscholen 70 of hoger maar lager dan 80. Bij acht gemeenten ligt dat percentage tussen 60 en 70%. Bij een groot aantal gemeenten, elf, ligt het percentage tussen 50 en 60%. Hieronder bevinden zich twee G4 gemeenten: Den Haag en Utrecht.

In de andere twee G4-gemeenten Rotterdam en Amsterdam hebben respectievelijk 48 en 44% van de scholen een leerlingpopulatie die een afspiegeling van de buurt is. Almelo heeft 41% afspiegelingsscholen. In Leiden en Lelystad zijn die percentages 34 en 33%.

Over alle gemeenten heen is het ongewogen gemiddelde afspiegelingspercentage 63%. Ongewogen betekent dat alle gemeenten even zwaar meetellen, dus onafhankelijk van het aantal scholen of leerlingen per gemeente. Het gewogen gemiddelde waarbij grotere gemeenten zwaarder meetellen wijkt er overigens weinig vanaf (1230 van 2045 basisscholen = 60%).

De percentages 'te witte + wittere' en 'te zwarte + zwartere' scholen zijn in totaal redelijk in evenwicht (17 versus 20%). Per gemeente kunnen er echter grote verschillen zijn. In de Haarlemmermeer zijn er 42% te witte scholen en 2% te zwarte scholen. In Leiden zijn er 41% te zwarte scholen en 24% te witte.

Het gemiddelde splitst de lijst van gemeenten in twee delen. In de onderste deel treffen we vooral gemeenten uit de Randstad (ruim opgevat) aan. Enschede, Arnhem, Groningen en Tilburg zijn de uitzonderingen. In de bovenste helft kunnen hooguit Amersfoort en Westland tot de Randstad gerekend worden.

De gemeenten die niet tot de G31 gerekend worden, aangeduid met een asterisk, komen even vaak in de bovenste helft als in de onderste voor. Dat wil dus zeggen dat 'afspiegeling' niet alleen een thema is voor de G31.

Is er een samenhang tussen het aantal leerlingen per gemeente en het percentage afspiegelingsscholen per gemeente? Nee. Amsterdam, Rotterdam en Den Haag zijn wat gemeentegrootte betreft veel groter dan de andere gemeenten (meer dan 40.000 versus minder dan 25.000 basisschoolleerlingen). Van deze drie zitten Amsterdam en Rotterdam onder in de afspiegelingsrangorde. Daardoor lijkt er een samenhang aanwezig (Pearson-r = -.40, p = .02). Maar die samenhang verdwijnt volledig als de hele G4 buiten de berekening wordt gehouden, of alleen de grote drie, of alleen Amsterdam en Rotterdam. Dus doordat Amsterdam en Rotterdam zowel naar afspiegelingspercentage en naar gemeentegrootte uitzonderingsposities innemen lijkt er een samenhang te zijn, maar het is niet terecht die voor alle gemeenten van toepassing te verklaren. Gezien de positie van Utrecht en Den Haag is het ook niet terecht afspiegeling vooral als G4-probleem te beschouwen.

Tabel 3.1 Aantallen en percentages afspiegelingsscholen per gemeente

	aantal scholen					percentage scholen			totaal aantal
	te wit	witter	afspiegeling	zwarter	te zwart	te witte of witter	afspiegeling	zwarter of te zwart	
Sittard-Geleen	0	1	31	3	0	3%	89%	9%	35
Emmen	0	4	58	4	1	6%	87%	7%	67
Westland*	1	2	32	2	0	8%	86%	5%	37
Maastricht	0	3	29	1	3	8%	81%	11%	36
Nijmegen	1	2	32	2	4	7%	78%	15%	41
's-Hertogenbosch	2	2	34	4	3	9%	76%	16%	45
Heerlen	1	3	21	2	1	14%	75%	11%	28
Zwolle	4	1	32	4	2	12%	74%	14%	43
Schiedam	2	1	17	1	2	13%	74%	13%	23
Breda	1	3	33	3	5	9%	73%	18%	45
Ede*	4	4	38	1	7	15%	70%	15%	54
Leeuwarden	3	3	23	2	2	18%	70%	12%	33
Deventer	2	1	23	2	5	9%	70%	21%	33
Apeldoorn*	5	5	48	5	8	14%	68%	18%	71
Hengelo	1	2	18	3	3	11%	67%	22%	27
Amersfoort	4	5	30	3	4	20%	65%	15%	46
Helmond	0	3	15	1	4	13%	65%	22%	23
Zaanstad	4	4	27	4	4	19%	63%	19%	43
Venlo	0	3	19	5	3	10%	63%	27%	30
Eindhoven	4	5	36	7	7	15%	61%	24%	59
Alkmaar	0	6	19	2	4	19%	61%	19%	31
Zoetermeer*	4	8	27	1	5	27%	60%	13%	45
Den Haag	8	18	83	18	14	18%	59%	23%	141
Tilburg	1	3	33	11	8	7%	59%	34%	56
Dordrecht	4	0	24	4	9	10%	59%	32%	41
Arnhem	2	2	25	9	5	9%	58%	33%	43
Utrecht	10	8	49	8	13	20%	56%	24%	88
Almere*	7	11	40	6	8	25%	56%	19%	72
Haarlemmermeer*	6	19	33	1	0	42%	56%	2%	59
Groningen	7	7	21	3	0	37%	55%	8%	38
Enschede	8	7	29	5	6	27%	53%	20%	55
Haarlem	1	6	20	9	2	18%	53%	29%	38
Delft*	4	3	14	3	3	26%	52%	22%	27
Rotterdam	19	18	92	32	30	19%	48%	32%	191
Amsterdam	22	25	92	43	24	22%	44%	32%	209
Almelo	4	4	11	4	4	30%	41%	30%	27
Leiden	2	5	10	3	9	24%	34%	41%	29
Lelystad	8	7	12	2	7	42%	33%	25%	36
totaal	156	214	1230	223	219	17%	63%	20%	2045

Kortom, het realiseren van afspiegeling lijkt vooral een Randstadprobleem, maar enkele andere gemeenten hebben er evenzeer mee te kampen.

3.2

Het percentage niet-westerse leerlingen en het percentage afspiegelingsscholen per gemeente

In tabel 3.2 wordt het percentage afspiegelingsscholen per gemeente vergeleken met het percentage niet-westerse leerlingen en de typering van de scholen naar 'wit', 'gemengd', 'concentratie-' en 'zwarte' school. De ordening van de gemeenten is opnieuw naar het percentage afspiegelingsscholen. Rotterdam, Amsterdam, Den Haag en Utrecht, de G4, hebben de hoogste percentages leerlingen van niet-westerse afkomst, 57, 56, 47 en 36%. Schiedam heeft ook een hoog percentage (39%) en in Almere is dit 32%. Westland, Emmen, en Sittard-Geleen hebben minder dan 10% leerlingen van niet-westerse afkomst. Bijna alle gemeenten met 60% of meer afspiegelingsscholen hebben minder dan 20% leerlingen van niet-westerse afkomst. Schiedam, Eindhoven en Zaanstad met respectievelijk 39, 25 en 23% niet-westerse leerlingen wijken daarvan af.

In de onderste helft van de tabel komen gemeenten voor met hogere percentages niet-westerse leerlingen, maar er zijn drie uitzonderingen, Haarlemmermeer (10%), Groningen (15%) en Haarlem (19%).

Met andere woorden: hoe meer leerlingen van niet-westerse herkomst, hoe minder afspiegeling, maar er zijn uitzonderingen.

Er is dan ook sprake van samenhang. De negatieve samenhang tussen het percentage 'witte' scholen en het percentage niet-westerse leerlingen is zeer hoog (Pearson-r = -.93, p < .00). Er is ook een samenhang, maar minder sterk, tussen het percentage afspiegelingsscholen en het percentage 'witte' scholen respectievelijk het percentage niet-westerse leerlingen (Pearson-r = .60 en -.52, p < .00). Deze samenhangen blijven ongeveer even hoog als Rotterdam en Amsterdam buiten de analyse worden gehouden. (Er zijn natuurlijk ook samenhangen met het percentage zwarte scholen, maar de indelingen van scholen in 'wit' en in 'zwart' vormen natuurlijk communicerende vaten).

Een hoog percentage niet-westerse leerlingen zorgt uiteraard voor een gering percentage 'witte' scholen. In betrekkelijk 'witte' gemeenten zijn meer afspiegelingsscholen, dus hoe 'zwarter' de gemeente, hoe minder afspiegeling tot stand is gekomen.

Tabel 3.2: Percentages witte, gemengde, concentratie en zwarte scholen, percentage niet-westerse leerlingen en percentage afspiegelingsscholen

	witte scholen	gemengde scholen	concentratie-scholen	zwarte scholen	niet-westerse leerlingen	afspiegelingsscholen
Sittard-Geleen	86%	14%	0%	0%	9%	89%
Emmen	90%	9%	1%	0%	7%	87%
Westland*	97%	3%	0%	0%	6%	86%
Maastricht	72%	25%	0%	3%	14%	81%
Nijmegen	54%	29%	15%	2%	19%	78%
's-Hertogenbosch	71%	16%	9%	4%	16%	76%
Heerlen	64%	32%	0%	4%	16%	75%
Schiedam	39%	22%	17%	22%	39%	74%
Zwolle	81%	14%	0%	5%	11%	74%
Breda	76%	7%	9%	9%	14%	73%
Deventer	70%	18%	9%	3%	17%	70%
Leeuwarden	79%	12%	3%	6%	13%	70%
Ede*	76%	15%	4%	6%	11%	70%
Apeldoorn*	79%	11%	3%	7%	11%	68%
Hengelo	74%	19%	4%	4%	15%	67%
Helmond	65%	17%	4%	13%	19%	65%
Amersfoort	74%	15%	2%	9%	16%	65%
Zaanstad	60%	19%	7%	14%	23%	63%
Venlo	47%	43%	10%	0%	21%	63%
Eindhoven	42%	36%	7%	15%	25%	61%
Alkmaar	65%	26%	3%	6%	17%	61%
Zoetermeer*	60%	27%	2%	11%	20%	60%
Den Haag	37%	16%	11%	37%	47%	59%
Dordrecht	44%	29%	7%	20%	27%	59%
Tilburg	54%	21%	14%	11%	22%	59%
Arnhem	51%	19%	16%	14%	28%	58%
Utrecht	40%	25%	13%	23%	36%	56%
Almere*	28%	53%	14%	6%	32%	56%
Haarlemmermeer*	86%	14%	0%	0%	10%	56%
Groningen	74%	26%	0%	0%	15%	55%
Enschede	60%	24%	9%	7%	20%	53%
Haarlem	58%	26%	5%	11%	19%	53%
Delft*	59%	26%	0%	15%	22%	52%
Rotterdam	15%	21%	15%	49%	57%	48%
Amsterdam	17%	25%	10%	46%	56%	44%
Almelo	52%	33%	11%	4%	21%	41%
Leiden	52%	24%	7%	17%	23%	34%
Lelystad	56%	25%	8%	11%	24%	33%
Totaal	61%	22%	7%	11%	22%	63%

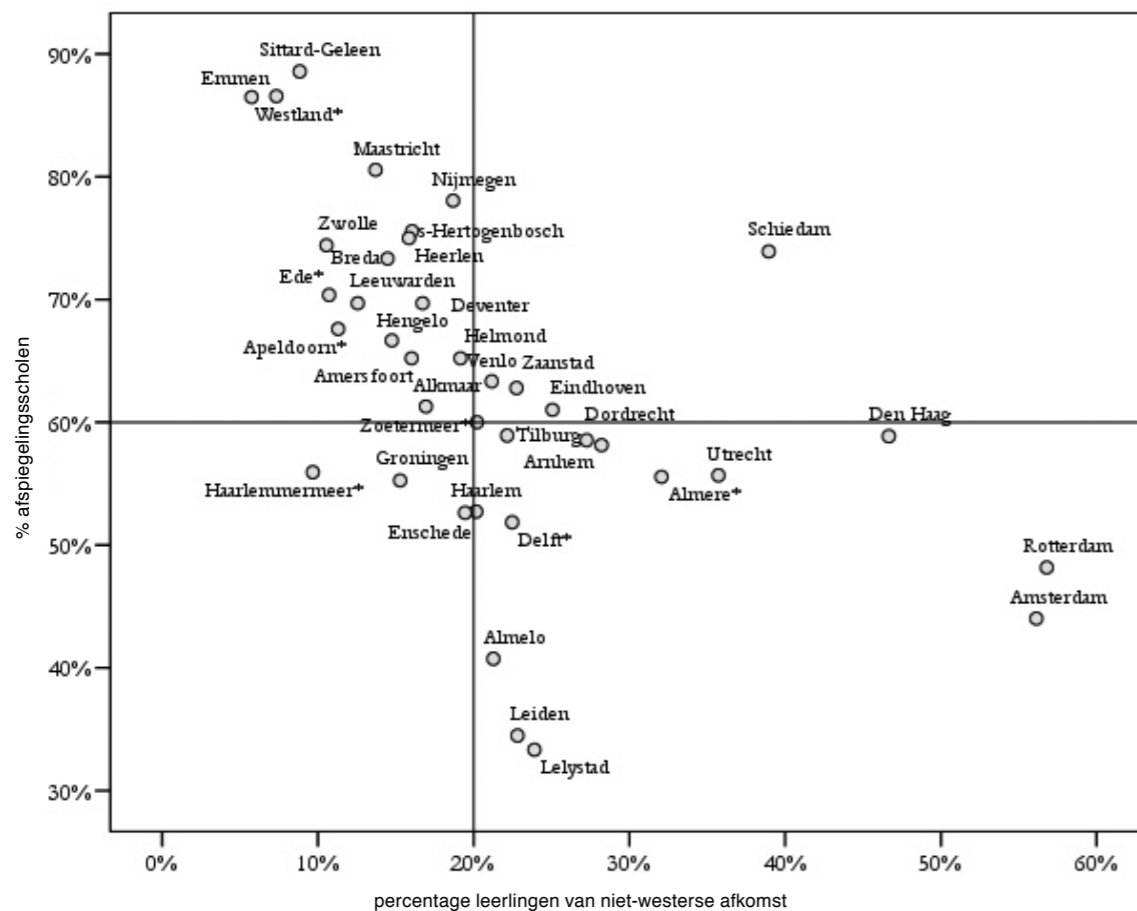
De samenhang tussen het percentage afspiegelingscholen en het percentage niet-westerse leerlingen laten we zien in figuur 3.1. Op grond van de samenhang mag je verwachten dat gemeenten zich in de linker boven- en de rechter onderhelft van de figuur bevinden. Vooral Schiedam (rechtsboven), Haarlemmermeer en Groningen (beide linksonder) wijken daarvan af. Schiedam heeft bijna 40% leerlingen van niet-westerse herkomst, maar toch 75% afspiegelingscholen. Groningen en Haarlemmermeer hebben juist weinig leerlingen van niet-westerse herkomst en minder dan 60% afspiegelingscholen.

Verder valt de positie van Almelo, Leiden en Lelystad op, nauwelijks meer dan 20% niet-westerse leerlingen, maar 40% of minder afspiegelingscholen.

Den Haag valt op doordat bijna 60% van de scholen een afspiegeling van de buurt is, terwijl het percentage niet-westerse leerlingen bijna 50% is.

De opmerkelijke posities van Schiedam, Haarlemmermeer en Groningen komen in 3.5 opnieuw aan de orde.

Figuur 3.1 Samenhang tussen het percentage leerlingen van niet-westerse afkomst en het percentage afspiegelingscholen

Tot zover kunnen we in grote lijnen concluderen dat afspiegeling minder in de Randstad voorkomt (3.1) en dat er in wittere gemeenten meer afspiegelingscholen zijn (3.2). Natuurlijk geldt dat de witte gemeenten meestal niet in de Randstad liggen.

3.3 Hoeveel leerlingen zitten er op afspiegelingscholen?

Als alle scholen even groot zouden zijn is het percentage leerlingen dat op een afspiegelingschool zit gelijk aan het percentage afspiegelingscholen. In vrijwel alle gemeenten is echter het percentage leerlingen op afspiegelingscholen iets hoger dan het percentage afspiegelingscholen, meestal minder dan 5 procentpunten. Misschien is een oorzaak van deze discrepantie dat scholen met een bijzondere pedagogische of levensbeschouwelijke grondslag vaker kleinere scholen zijn en vaker geen afspiegelingschool zijn omdat zij zich richten op specifieke groepen gezinnen die niet in de buurt van de school hoeven te wonen (tabel 3.3).

Tabel 3.3: Percentages leerlingen op afspiegelingscholen per gemeente

	percentages leerlingen op					aantal leerlingen	% afspiegelingscholen
	te witte school	wittere school	% afspiegelingschool	zwartere school	te zwarte school		
Sittard-Geleen	0%	1%	94%	5%	0%	8301	89%
Emmen	0%	6%	86%	7%	0%	10342	87%
Westland*	3%	6%	86%	6%	0%	10102	86%
Maastricht	0%	10%	81%	2%	6%	8615	81%
Nijmegen	2%	7%	83%	4%	4%	12305	78%
's-Hertogenbosch	6%	5%	77%	7%	5%	12003	76%
Heerlen	2%	10%	79%	6%	2%	6765	75%
Zwolle	11%	4%	73%	9%	3%	10252	74%
Schiedam	8%	2%	79%	3%	8%	7017	74%
Breda	2%	12%	77%	3%	6%	15107	73%
Ede*	9%	7%	75%	2%	8%	11343	70%
Deventer	8%	3%	69%	5%	15%	8958	70%
Leeuwarden	7%	9%	72%	6%	5%	7384	70%
Apeldoorn*	8%	10%	71%	5%	6%	13964	68%
Hengelo	3%	5%	75%	11%	7%	7766	67%
Amersfoort	9%	10%	68%	4%	8%	14906	65%
Helmond	0%	12%	75%	4%	9%	6505	65%
Zaanstad	8%	11%	70%	7%	5%	12530	63%
Venlo	0%	10%	70%	15%	5%	7929	63%
Eindhoven	8%	9%	67%	9%	6%	16728	61%
Alkmaar	0%	23%	62%	7%	8%	8143	61%
Zoetermeer*	6%	19%	68%	1%	6%	11341	60%
Den Haag	6%	13%	62%	11%	7%	40974	59%
Tilburg	2%	4%	71%	14%	9%	17290	59%
Dordrecht	9%	0%	68%	8%	15%	11437	59%
Arnhem	4%	5%	62%	21%	7%	11290	58%
Utrecht	9%	8%	63%	10%	10%	21719	56%
Almere*	12%	14%	59%	8%	6%	20856	56%
Haarlemmermeer*	12%	29%	58%	2%	0%	14081	56%
Groningen	15%	23%	55%	8%	0%	11928	55%
Enschede	17%	15%	52%	9%	7%	13433	53%
Haarlem	2%	14%	60%	21%	3%	11504	53%
Delft*	13%	10%	53%	15%	9%	7285	52%
Rotterdam	12%	12%	50%	14%	12%	50936	48%
Amsterdam	11%	13%	48%	20%	8%	56092	44%
Almelo	14%	16%	37%	24%	9%	6720	41%
Leiden	6%	27%	40%	7%	20%	8657	34%
Lelystad	22%	19%	41%	4%	15%	7083	33%
totaal	8%	11%	64%	10%	7%	539591	60%

In Tilburg is het verschil het grootst: 12 procentpunten. In Helmond, Hengelo, Zoetermeer, Lelystad en Dordrecht zijn de verschillen 8 tot 10 procentpunten.

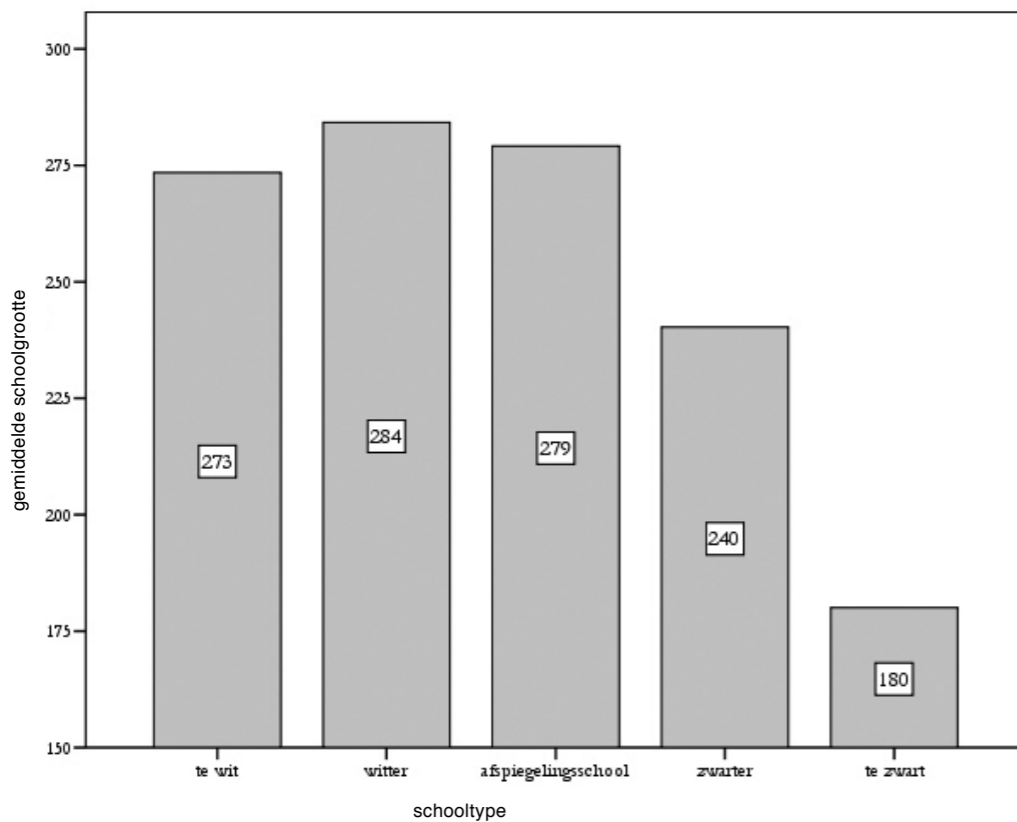
In totaal zit bijna tweederde van de leerlingen op een afspiegelingsschool, 19% zit op een ‘te witte’ of ‘wittere’ school en 17% zit op een ‘zwartere’ of ‘te zwarte’ school.

In tabel 3.3 is achter ‘totaal’ het gewogen gemiddelde vermeld, dat wil zeggen dat grote gemeenten zwaarder meetellen. Het ongewogen gemiddelde percentage leerlingen op afspiegelingsscholen komt door het grotere aantal afspiegelingsscholen in de kleinere (‘witte’) gemeenten op 67%.

We kunnen concluderen dat het percentage leerlingen dat op een afspiegelingsschool (gemiddeld 64%) zit in bijna alle gemeenten groter is dan het percentage scholen (gemiddeld 60%) waarvan de populatie een afspiegeling van de buurt is. De schoolgrootte kan een verklaring zijn. Dat wordt hieronder onderzocht.

Het verschil in schoolgrootte tussen de schoolcategorieën (‘te wit’ enzovoort) is significant ($F= 30.4$, $p < .00$). Uit de Bonferroni posthoc-tests blijkt dat vooral de ‘zwartere’ en ‘te zwarte’ scholen kleiner zijn dan de andere scholen (zie figuur 3.2). ‘Te zwarte’ scholen hebben gemiddeld 180 leerlingen en ‘zwartere’ 240. De schoolgrootte van afspiegelingsscholen is gemiddeld 280 en die van ‘te witte’ en ‘wittere’ 273 en 284 leerlingen. Opgemerkt moet worden dat deze cijfers gebaseerd zijn op alle scholen ongeacht de gemeenten. Doordat grote gemeenten meer scholen hebben tellen ze zwaarder mee, hierdoor kan in sommige gemeenten het beeld anders zijn. In bijlage 2 staan per gemeente enkele kerngegevens, waaronder de gemiddelde schoolgrootte.

Figuur 3.2: Gemiddelde schoolgrootte per schoolcategorie

3.4 Denominatie en afspiegeling

Zijn er verschillen tussen de denominaties van de scholen wat betreft de afspiegeling van de buurt? De grote denominaties, openbaar, rooms-katholiek en protestants-christelijk, en het algemeen bijzonder onderwijs schommelen rond het gemiddelde (60%). Scholen met ‘overige westerse’ denominaties (samenwerkingsscholen en joodse scholen) zijn in 42% van de gevallen afspiegelingsscholen, maar 57% van hen is ‘witter’ of ‘te wit’. Scholen met ‘overige niet-westerse’ denominatie (hindoestaans, islamitisch, evangelische broederschap) zijn in 24% van de gevallen afspiegelingsscholen en in 76% van de gevallen ‘zwarter’ of ‘te zwart’ (tabel 3.4).

Voor bijna 10% van de openbare scholen geldt dat zij ‘witter’ of ‘te wit’ zijn in vergelijking met de buurt, bijna 30% is ‘zwarter’ of ‘te zwart’. Voor de protestants-christelijke scholen zijn deze percentages 26 en 16% en voor de rooms-katholieke scholen 17 en 19%.

Scholen op algemeen bijzondere grondslag, waaronder veel traditionele vernieuwingsscholen als Jenaplan- en Montessorischolen, zijn vaker ‘witter’ of ‘te wit’ dan ‘zwarter’ of ‘te zwart’ (36 versus 4%) (zie tabel 3.4).

De percentages zijn gebaseerd op het aantal scholen ongeacht de gemeente, dit betekent dat grote gemeenten een zwaarder stempel op de resultaten drukken dan kleinere. In bijlage 3 zijn de cijfers per gemeente opgenomen.

Tabel 3.4: Scholen naar afspiegeling van de buurt en denominatie

denominatie	te wit		witter		afspiegelingsschool		zwarter		te zwart		totaal	
	aantal	%	aantal	%	aantal	%	aantal	%	aantal	%	aantal	%
openbaar	21	3%	47	6%	461	62%	111	15%	105	14%	745	36%
protestants-christelijk	67	14%	57	12%	273	58%	40	8%	37	8%	474	23%
rooms-katholiek	32	5%	69	12%	379	65%	62	11%	45	8%	587	29%
algemeen bijzonder	18	14%	27	20%	82	62%	3	2%	3	2%	133	7%
overig westers	18	32%	14	25%	24	42%	0	0%	1	2%	57	3%
overig niet-westers	0	0%	0	0%	11	24%	7	15%	28	61%	46	2%
totaal	156	8%	214	10%	1230	60%	223	11%	219	11%	2042	100%

Samengevat: van de ‘grote’ denominaties (samen 88% van alle scholen) zijn de openbare scholen het vaakst ‘zwarter’ of ‘te zwart’ (29%) en de protestants-christelijke het vaakst ‘te wit’ of ‘witter’ (26%). De rooms-katholieke nemen een middenpositie in (17% ‘te wit’ of ‘witter’; 19% ‘zwarter’ of ‘te zwart’). Het percentage afspiegelingsscholen is voor alle drie nagenoeg gelijk (58 tot 65%).

3.5

Buurt en afspiegeling

In 3.1 is het aantal afspiegelingsscholen per gemeente aan de orde geweest. Als tabel 3.1 nader wordt bekeken dan blijkt dat sommige gemeenten zoals Groningen en de Haarlemmermeer geen concentratie- of geen zwarte scholen hebben. Dat is vanuit het oogpunt van segregatie gunstig: alle leerlingen zitten op scholen met weinig leerlingen van allochtone afkomst. Desondanks zitten er relatief weinig leerlingen op afspiegelingsscholen. In Den Haag daarentegen is bijna 50% van de scholen concentratie – of zwarte school. Maar Den Haag staat hoger in de afspiegelingslijst dan Groningen en de Haarlemmermeer. De verklaring is dat afspiegeling de relatie tussen schoolbevolking en buurtbevolking betreft en buurten (heel) ‘wit’ of ‘zwart’ kunnen zijn en dat daardoor een witte of zwarte school een afspiegelingsschool kan zijn. Daar gaan we nu verder op in.

We kunnen kijken in hoeverre buurten een afspiegeling zijn van de gemeente. Hierbij hanteren we dezelfde grenzen als voor afspiegeling van buurtsamenstelling door scholen:

- Een buurt is ‘te wit’ als het percentage kinderen van 4-12 jaar van niet-westerse afkomst in de buurt meer dan 20 procentpunten lager is dan in de gemeente;
- een buurt is ‘witter’ als het verschil 10-20 procentpunten is;
- een buurt is een afspiegeling van de gemeente als het verschil minder dan plus of min 10 procentpunten is;
- een buurt is ‘zwarter’ als in de buurt meer dan 10 tot 20 procentpunten van de kinderen van niet-westerse afkomst is dan het percentage in de gemeente;
- een buurt is ‘te zwart’ als het verschil tussen het percentage kinderen in de buurt van niet-westerse afkomst meer dan 20 procentpunten hoger is dan het percentage in de gemeente.

In vijf gemeenten is de bevolking in meer dan 80% van de buurten een afspiegeling van de bevolking. Wellicht horen alleen Haarlemmermeer en Westland bij de Randstad. In negen gemeenten is 50% tot 70% van de buurten een afspiegelingsbuurt. Van deze zeven hoort Zoetermeer bij de Randstad. Onderin de lijst vinden we met minder dan 20% afspiegelingbuurten de G4, Leiden, Arnhem, en Tilburg (zie tabel 3.5). In de vier grote gemeenten zijn buurten dus vaak weinig gemêleerd samengesteld: veel buurten zijn ‘te wit’ en andere ‘te zwart’. In Den Haag is bijvoorbeeld 48% van buurten ‘witter’ of ‘te wit’ en respectievelijk 45% ‘zwarter’ of ‘te zwart’.

Tabel 3.5: Gemeenten naar afspiegeling van buurten

	percentages buurten					% afspiegelings-scholen	aantal buurten	aantal scholen
	te wit	wittere	afspiegeling	zwartere	te zwart			
Westland*	0%	0%	100%	0%	0%	86%	19	37
Emmen	0%	0%	94%	3%	3%	87%	31	67
Haarlemmermeer*	0%	0%	90%	6%	3%	56%	31	59
Sittard-Geleen	0%	0%	85%	4%	12%	89%	26	35
Hengelo	0%	6%	82%	0%	12%	67%	17	27
Zoetermeer*	0%	8%	69%	8%	15%	60%	13	45
Zwolle	0%	11%	67%	4%	19%	74%	27	43
Apeldoorn*	0%	21%	60%	2%	16%	68%	43	71
Maastricht	0%	16%	60%	8%	16%	81%	25	36
Heerlen	0%	21%	58%	13%	8%	75%	24	28
Leeuwarden	0%	25%	58%	8%	8%	70%	24	33
Groningen	0%	28%	56%	8%	8%	55%	25	38
Venlo	5%	14%	55%	14%	14%	63%	22	30
Lelystad	0%	25%	50%	0%	17%	33%	12	36
Delft*	0%	29%	48%	5%	19%	52%	21	27
Amersfoort	0%	35%	45%	3%	16%	65%	31	46
Ede*	0%	31%	44%	6%	16%	70%	32	54
Almelo	6%	11%	44%	0%	28%	41%	18	27
Almere*	0%	24%	41%	17%	17%	56%	29	72
Alkmaar	0%	33%	39%	6%	22%	61%	18	31
Eindhoven	9%	19%	38%	9%	26%	61%	47	59
Breda	0%	31%	38%	3%	28%	73%	29	45
Dordrecht	19%	19%	32%	3%	26%	59%	31	41
Deventer	0%	40%	30%	5%	25%	70%	20	33
's-Hertogenbosch	0%	47%	28%	3%	22%	76%	32	45
Zaanstad	28%	24%	28%	4%	16%	63%	25	43
Schiedam	44%	0%	28%	0%	22%	74%	18	23
Nijmegen	0%	33%	27%	10%	30%	78%	30	41
Haarlem	0%	42%	27%	15%	15%	53%	26	38
Enschede	0%	44%	25%	8%	22%	53%	36	55
Rotterdam	23%	12%	18%	11%	37%	48%	57	191
Amsterdam	36%	6%	16%	16%	27%	44%	70	209
Arnhem	22%	22%	16%	6%	34%	58%	32	43
Tilburg	12%	30%	15%	3%	39%	59%	33	56
Utrecht	42%	8%	14%	8%	28%	56%	50	88
Helmond	0%	43%	14%	14%	29%	65%	14	23
Leiden	0%	38%	13%	6%	44%	34%	16	29
Den Haag	45%	3%	7%	11%	34%	59%	71	141
Totaal	8%	21%	44%	7%	20%	63%	30	54

Hoe verhoudt zich de segregatie tussen buurten en de mate waarin de scholen een afspiegeling van de buurt zijn? Er is een positieve samenhang tussen het percentage afspiegelingsbuurten en het percentage afspiegelingscholen per gemeente (Pearson-r = .55, p = .001). In figuur 3.5 laten we de samenhang zien.

Horizontaal is het percentage afspiegelingsbuurten per gemeente afgezet en verticaal het percentage afspiegelingscholen.

De gemeenten rechtsboven in de figuur hebben veel buurten die de samenstelling van de totale bevolking weerspiegelen én veel afspiegelingscholen. Dit zijn Sittard-Geleen, Westland, en Emmen.

Linksonder vinden we gemeenten waar de buurten niet de samenstelling van de gemeente weerspiegelen én waar de scholen vaak geen afspiegeling van de buurt zijn, dit betreft vooral Leiden, Amsterdam, Rotterdam, Enschede, Haarlem en Utrecht.

In de gemeenten linksboven weerspiegelen een redelijk percentage scholen de samenstelling van de buurt, maar buurten verschillen onderling, zij zijn geen afspiegeling van de gemeente. Dit betreft vooral Nijmegen, 's-Hertogenbosch, Schiedam, Deventer, Breda, Ede, Amersfoort, Helmond, Zaanstad, Eindhoven, Almere, Den Haag, Tilburg, Arnhem, Dordrecht, Utrecht, Haarlem, Enschede, Rotterdam, Amsterdam, Leiden, Almelo, Lelystad, Groningen, Zoetermeer, Haarlemmermeer, Venlo, Apeldoorn, Heerlen, Zwolle, Maastricht, Hengelo, Leuwarden, Amersfoort, Venlo, Apeldoorn, Zoetermeer, Haarlemmermeer.

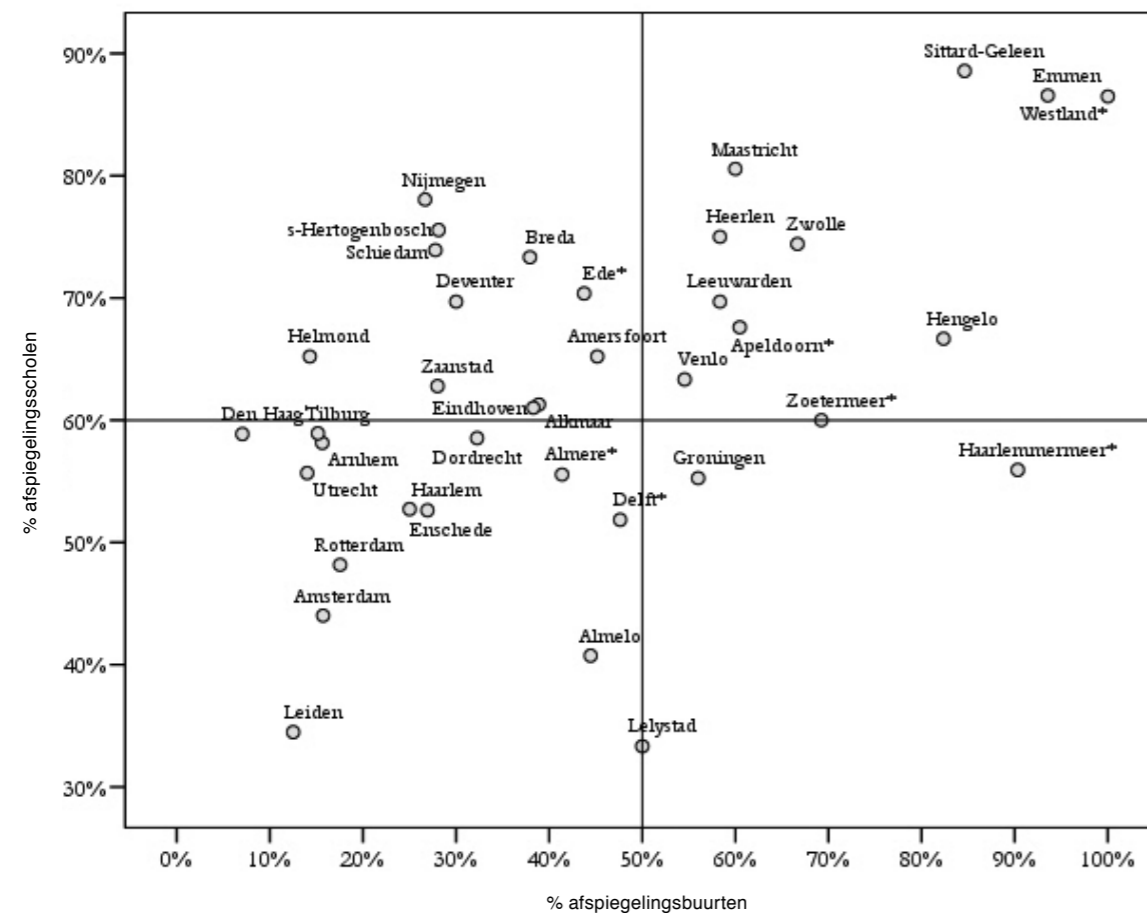
In de gemeenten in de linkerhelft van de figuur zijn de buurten geen afspiegeling van de totale bevolking van de gemeente: de ene buurt is (veel) 'witter' (of 'zwarter') dan de andere. Door stedenbouwkundig - en huisvestingbeleid kan hier verandering in komen. De buurten kunnen dan evenwichtiger worden. Dit geldt dus voor veel gemeenten.

In gemeenten in het onderste deel van de figuur kan afspiegeling worden bevorderd door leerlingen evenwichtiger over de scholen binnen buurten te verdelen.

Voor zo'n dertien gemeenten geldt echter dat zij te maken hebben met beide vormen van segregatie.

Opgemerkt kan worden dat de gemeenten 'rechtsboven' een gering percentage leerlingen (maximaal 10) van niet-westerse afkomst hebben waardoor afspiegeling zowel naar buurt als naar gemeente makkelijker tot stand komt. Maar de percentages leerlingen van niet-westerse afkomst in bijvoorbeeld Nijmegen, Enschede, Leiden, Lelystad en Hengelo (15-20%) verschillen niet veel en toch nemen die gemeenten geheel andere posities in. Het percentage afspiegelingscholen verschilt tussen deze gemeenten én het percentage afspiegelingsbuurten. Het aandeel leerlingen van niet-westerse afkomst legt gewicht in de schaal, maar is niet de enige factor.

Figuur 3.5: Samenhang tussen het percentage afspiegelingsbuurten en het percentage afspiegelingscholen

Samenvatting, conclusies en aanbevelingen

In het regeerakkoord is afgesproken dat segregatie in het onderwijs krachtig wordt besteden. Dit houdt onder meer in dat wordt bevorderd dat de samenstelling van populaties van basisscholen zo veel mogelijk overeenkomt met de samenstelling van de buurtbevolking. In dit rapport wordt beschreven in hoeverre basisscholen al een afspiegeling zijn van de buurt waarin zij zijn gevestigd.

Het onderzoek heeft plaatsgevonden met gegevens van het CBS en CFI over het schooljaar 2005-2006, de meest recente gegevens die bij de start van het onderzoek beschikbaar waren. De gegevens betreffen de 38 grootste gemeenten, namelijk de zogenaamde G4 (Amsterdam, Den Haag, Rotterdam en Utrecht), de G27, een samenwerkingsverband van grote gemeenten op het gebied van achterstandsbestrijding (samen de G31), en zeven andere gemeenten die even groot zijn als de G27.

Gemeenten

Het percentage scholen waarvan de schoolpopulatie een afspiegeling van de buurt is, varieert tussen gemeenten van 90% tot 33% met een gemiddelde van 63%. De gemeenten in de Randstad hebben bijna alle een lager percentage afspiegelingsscholen dan gemiddeld.

Het percentage afspiegelingsscholen per gemeente hangt negatief samen met het percentage leerlingen van niet-westerse afkomst in de gemeente.

Deze twee bevindingen stelen uiteraard op hetzelfde: in de Randstad is het percentage leerlingen van niet-westerse afkomst het hoogst.

Vooraf in de Randstad moet er dus energie gestoken worden in afspiegeling. Maar voor enkele gemeenten buiten de Randstad geldt ook dat zij zich onder in de afspiegelingslijst bevinden. Er is ook geconstateerd dat afspiegeling niet uitsluitend een G4-probleem is. Verder is gebleken dat de grote gemeenten die niet tot de G31 gerekend worden geen specifieke groep vormen die meer of minder afspiegelingsscholen hebben dan de G31.

Schoolgrootte

Het percentage leerlingen dat in totaal op een afspiegelingsschool zit (64%) is iets hoger dan het percentage afspiegelingsscholen (60%). Dit komt onder meer doordat 'zwartere' en vooral 'te zwarte' scholen gemiddeld kleiner zijn dan de andere scholen. In totaal zit dus bijna tweederde van de leerlingen op een afspiegelingsschool.

Als je alleen op de grootte van een school let, dan kan een kleine school sneller van kleur verschieten, tien of twintig nieuwe 'witte' (of 'zwarte') leerlingen leggen veel gewicht in de schaal. Het percentage afspiegelingsscholen zal dan toenemen, maar omdat het om slechts weinig leerlingen gaat, zal het weinig invloed hebben op het totale percentage leerlingen dat op een afspiegelingsschool zit.

Denominatie

De grote denominaties, openbaar, protestants-christelijk en rooms-katholiek (samen 88% van de scholen) hebben ongeveer een even hoog percentage afspiegelingsscholen (58-65%). Openbare scholen zijn echter vaker ‘zwarter’ of ‘te zwart’ dan de andere twee, en protestants-christelijke vaker ‘te wit’ of ‘witter’. Rooms-katholieke scholen nemen de middenpositie in.

De kleine denominaties (samen 12% van alle scholen) zijn vaker ‘witter’ of ‘te wit’ (overig westers) of ‘zwarter’ of ‘te zwart’ (overig niet-westers).

Afspiegeling komt dus minder voor bij de kleine denominaties. Dit betreft echter vaak scholen die zich richten op speciale groepen van de bevolking die niet in de buurt van de school hoeven te wonen. Door de speciale richting van de school zal het moeilijk zijn die scholen te verkleuren. Bovendien betreft het een gering percentage scholen, waardoor hun aandeel weinig invloed heeft op het totaal.

De meeste winst kan dus binnen de grote denominaties geboekt worden.

Buurten

Er is niet alleen segregatie in de buurten, vaak zijn ook buurten geen afspiegeling van de bevolking van de gemeenten. Dat betekent dat de ene buurt erg ‘wit’ is en de andere juist ‘zwart’. Als dat het geval is, kan door buurten anders samen te stellen, dus stedenbouwkundige ontwikkeling en huisvesting, afspiegeling worden bevorderd. Onder meer in de vier grote gemeenten zijn er grote verschillen tussen buurten. In totaal geldt voor een derde van de gemeenten dat er sprake is van een dubbele problematiek: én weinig afspiegelingsscholen én buurten zijn geen afspiegeling van de gemeente.

Totaal

Dit onderzoek is een analyse van een gegevensbestand dat is samengesteld uit gegevens afkomstig van de CFI (2005-2006) en het CBS (1-1-2006). Dat betekent dat de gegevens niet helemaal de huidige situatie weerspiegelen. Sindsdien kunnen er veranderingen zijn, al weten we niet in welke richting. Daarnaast zijn het ‘kille en zakelijke’ cijfers die niet altijd recht doen aan de positie van individuele scholen in hun buurt. Kortom, dit onderzoek heeft beperkingen (*zie ook de opmerkingen van gemeenten in bijlage 1*).

Globaal laten de resultaten wel zien hoe in de verschillende gemeenten scholen bevolkt worden door leerlingen van verschillende herkomst. Een belangrijke factor die verschillen tussen gemeenten verklaart is het percentage leerlingen van niet-westerse herkomst. Daarmee komt een accent te liggen op de gemeenten in de Randstad. Maar ook buiten de Randstad zijn er gemeenten waar nog veel scholen zijn die geen afspiegelingsschool zijn.

Verder is gebleken dat veel gemeenten gekenmerkt worden door segregatie tussen buurten. Scholen kunnen wel een populatie hebben die een afspiegeling is van de buurtbevolking, maar de buurten zijn eenzijdig samengesteld. In grote lijnen is er echter een samenhang tussen de mate waarin er segregatie is op schoolniveau (de school is geen afspiegeling van de buurt) en er segregatie is tussen buurten (de buurt is geen afspiegeling van de gemeente). Dit geldt voor ongeveer een derde van de gemeenten.

Dat betekent niet dat er in andere gemeenten geen problemen zijn. Ook in ongeveer een derde van de gemeenten geldt dat meer dan de helft van de scholen wel een afspiegeling is van de buurt, maar dat minder dan 40% van de buurten een afspiegeling is van de gemeente.

Slechts weinig gemeenten hebben vrijwel alleen te maken met te weinig afspiegeling van de schoolbevolking met de buurt.

En tenslotte zijn er zo’n drie gemeenten met een gering percentage leerlingen van niet-westerse afkomst. Vrijwel alle buurten zijn daar afspiegelingsbuurten en de meeste scholen afspiegelings-scholen. De homogene samenstelling van de bevolking is daar de verklarende factor.

Aanbevelingen

‘Samen naar school gaan, ongeacht kleur of afkomst, dat bevordert sociale cohesie’ stelt staatssecretaris Dijkma van OCW. Dit onderzoek laat zien in hoeverre in bijna veertig grote gemeenten kinderen al samen naar school gaan. Het is een stand van zaken van waaruit verder gewerkt kan worden.

Elk van de gemeenten kan met dit rapport zijn eigen positie bepalen en plaatsen naast het beleid dat de gemeente voorstaat om segregatie te bestrijden. Het Kenniscentrum Gemengde Scholen heeft enkele ‘Handreikingen gemengde scholen’ gepubliceerd (Haest & Walraven, 2008; Strik & Pach, 2008) waarin tal van maatregelen zijn beschreven die kunnen helpen om afspiegeling te bevorderen. Er zijn Handreikingen voor gemeenten, het primair onderwijs, het voortgezet onderwijs én voor ouders (zie: www.gemengdescholen.nl). De eerste stap die in de Handreiking voor gemeenten wordt genoemd is: ‘onderzoek de mate waarin scholen een afspiegeling van de buurt zijn’. Dit rapport geeft de gemeenten al inzicht hierin en laat bovendien zien dat er grote verschillen tussen gemeenten zijn. Gemeenten kunnen op grond hiervan overwegen of vervolgstappen die in de Handreikingen worden beschreven gezet kunnen worden.

Als gemeenten behoefte hebben aan gedetailleerde informatie over de eigen situatie kan er met de gegevens die voor dit onderzoek gebruikt zijn een gemeentespecifiek overzicht gemaakt worden. Bijvoorbeeld: in welke buurten zijn er én ‘te witte’ én ‘te zwarte’ scholen? Of: als buurten worden samengenomen tot wijken, zijn er dan meer mogelijkheden om tot afspiegeling te komen? Onder meer Amsterdam en Rotterdam hebben dergelijk onderzoek al laten verrichten.

Dit onderzoek kan herhaald worden zodra er nieuwe gegevens beschikbaar zijn. Als dan blijkt dat er gemeenten zijn waar de situatie sterk is verbeterd, kan er onderzocht worden waardoor die verandering is opgetreden. Wellicht zijn daar maatregelen genomen die ook in andere gemeenten tot resultaten leiden.

Herhaling van dit onderzoek is ook gewenst omdat OCW met ingang van de huidige kabinetsperiode sterk heeft ingezet op het bevorderen van afspiegeling (Dijkma 2008a,b). Leiden de beleidsmaatregelen van OCW inderdaad tot meer gemengde scholen, of moet er meer gebeuren?

Literatuur

Broekhuizen, J; Jansen, M. & Slot, J. (2008)

Segregatie in het basisonderwijs in Amsterdam.

Amsterdam: Dienst Onderzoek en Statistiek.

Dijksma, S.A.M. (2008a)

Tegengaan van segregatie. Brief aan de Tweede Kamer d.d. 8 februari 2008.

Den Haag: Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschappen.

Dijksma, S.A.M. (2008b)

Tegengaan van segregatie. Brief aan de Tweede Kamer d.d. 13 mei 2008.

Den Haag: Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschappen.

Driessen, G. (2007)

“Peer group”effecten op onderwijsprestaties. Een internationaal review van effecten, verklaringen en theoretische en methodologische aspecten. Nijmegen: ITS.

Haest, M. & Walraven, G. (2008)

Bouwen aan kleurrijk onderwijs. Handreiking aan gemeenten.

Rotterdam: Kenniscentrum Gemengde Scholen. www.gemengdescholen.nl

Peters, D; Haest, M. & Walraven, G. (2007)

Gemeenten in actie tegen segregatie in het basisonderwijs.

Een inventarisatie bij de G31 en vier andere gemeenten. Utrecht: Forum.

Rijk, A. de & Bottelberghs. (2008)

Herkomstgroepering kinderen per buurt in de G31.

Den Haag/Heerlen: Centraal Bureau voor de Statistiek.

Stolk, C. (2004)

Integratie in het primair onderwijs in Rotterdam.

Rotterdam: Centrum voor Onderzoek en Statistiek.

Strik, W. & Pach, J. (2008)

Inleiding handreikingen gemengde scholen. Voorkomen van segregatie in het onderwijs.

Rotterdam: Kenniscentrum Gemengde Scholen.

Westerbeek, K. (1999)

The colours of my classroom. A study into the effects of the ethnic composition of classrooms on the achievement of pupils from different ethnic backgrounds.

San Domenico di Fiesole: Europees Universitair Instituut.

Reacties van gemeenten op de oorspronkelijke gegevens

Het Kenniscentrum Gemengde Scholen heeft de gegevens per school aan de afzonderlijke gemeenten toegestuurd met het verzoek te reageren als men bepaalde uitkomsten niet herkende of er een toelichting op wenste te geven. Hieronder volgt een samenvatting van de reacties met ons commentaar.

Opmerkingen over definities en criteria

1 Algemene opmerkingen

Een aantal gemeenten vraagt waarom cijfers over 2006 gebruikt zijn en niet die van de teldatum 1 oktober 2007.

Ons commentaar:

De leerlingenaantallen zijn afgezet tegen de bevolkingsgegevens per wijk en buurt. Bij het CBS waren hiervan geen bevolkingsgegevens beschikbaar over 2007. Het gebruik van de cijfers over 2006 heeft tot gevolg dat leerlingen worden meegeteld van scholen die vanaf de tweede helft van 2006 niet meer bestaan, of zijn omgevormd tot een nevenvestiging.

(Geen wijzigingen)

Verscheidene reacties uit de gemeenten zijn gebaseerd op het feit dat men ook eigen analyses gemaakt heeft van de mate van afspiegeling van hun basisscholen. Die gemeenten zien verschillen met onze uitkomst. Dit wordt onder meer veroorzaakt door het gebruik van:

- gegevens van andere tel- of peildata;
- combinaties van buurten (geen CBS-buurten);
- andere analysemethodes, zoals:
 - andere percentages voor het oordeel 'te wit'; 'te zwart'; 'komt overeen';
 - nevenvestigingen wel of niet als aparte school beschouwen;
 - scholen met minder 100 leerlingen wel of niet laten meetellen;
- andere definities, zoals:
 - wel of niet ook westerse allochtonen meetellen (Amsterdam);
 - een deel van de 13-jarigen wel of niet toerekenen aan het basisonderwijs (Leiden);
 - leerlingen op een school afkomstig van buiten de stad wel of niet meetellen (Utrecht).

Ons commentaar:

Deze reacties hebben niet geleid tot wijzigingen in ons analyserapport.

2 Niet-westerse leerlingen en de gewichtenregeling

In de definitie van niet-westers zijn ook opgenomen leerlingen uit Griekenland, Italië, Portugal en Spanje. Leiden vraagt of dit conform de nu gangbare definitie is.

In ons onderzoek wordt onderscheid gemaakt tussen leerlingen zonder gewicht ('ln oo') en niet-westerse leerlingen ('ln nw'), oftewel de oude 1.9 leerlingen. Wanneer het thema integratie en

segregatie aan de orde is, betreft dit volgens Breda of scholen een afspiegeling van de wijk vormen, dus ook leerlingen met de overige gewichten.

Utrecht wijst op de complicerende factor dat de gewichtenregeling aangepast is. Een kind dat op 1 januari 2006 nog kon rekenen op een extra gewicht, kan bij de toepassing van de nieuwe gewichtenregeling op 1 oktober 2006 dat gewicht verliezen. Vooral bij groeischolen vindt Utrecht de grootste verschillen.

Ons commentaar:

- Voor onze gegevens over 2006 is de gebruikte omschrijving conform de gangbare definitie.

Vanaf 1 oktober 2006 is volgens de nieuwe gewichtenregeling het criterium om aan een leerling (in de leeftijd van 4 tot en met 9 jaar) al dan niet een gewicht toe te kennen het opleidingsniveau van de ouder(s). Voor de leerlingen van 10 jaar en ouder geldt de oude gewichtenregeling.

(Geen wijzigingen)

- Onze analyse is echter gericht op etniciteit, niet op gewicht. De aantallen leerlingen in de kolom 'In nw' (niet-westerse leerlingen) zijn bepalend voor onze berekeningen. (Geen wijzigingen)

Fouten in berekeningen

Breda merkt op dat, hoewel de afwijking tussen het percentage niet-westerse leerlingen en het te verwachten percentage in meer dan de helft van de gevallen (veel) meer dan 10 procentpunten bedraagt, deze scholen in het overzicht toch ondergebracht worden in de categorie 'komt overeen'.

Leiden vindt het merkwaardig dat een bepaalde school als 'te witte school' wordt geteld, terwijl de helft van het buurtpercentage niet-westerse leerlingen de school bezoekt.

Enkele gemeenten zetten vraagtekens bij het aantal 0 in de kolom 'nw cf buurt' (geen niet-westerse leerlingen in de buurt, maar wel op de school).

Ons commentaar:

- Uitgangspunt voor de kwalificatie 'komt overeen' is: procentageniet-westerse leerlingen tussen 10 procentpunten onder 10 procentpunten boven het percentage van de buurt. Er wordt berekend welk deel van het totaal aantal leerlingen van de school van niet-westerse herkomst is, en welk deel dat zou moeten zijn op basis van de buurtsamenstelling. Bijvoorbeeld: totaal aantal leerlingen is 645; het aantal niet-westerse leerlingen is 6 (1%); dit zou moeten zijn 30 (5%); het verschil is 4 procentpunten. Dus 'komt overeen'.

- Uitgangspunt voor de kwalificatie 'te wit' is: het percentage niet-westerse leerlingen ligt 20 of meer procentpunten onder dat van de buurt. Bijvoorbeeld: het totaal aantal leerlingen is 255; het aantal niet-westerse leerlingen is 54 (21%); dit zou moeten zijn 108 (42%); het verschil is 21 procentpunten. Dus 'te wit'.

- Bij enkele scholen stond een verkeerde uitslag, omdat de gegevens van de buurtsamenstelling ontbreken. Daardoor werd de school automatisch als 'te wit' gekwalificeerd. Dit is in de definitieve versie van het rapport aangepast.

CBS-buurt

Volgens Apeldoorn wordt de school afgezet tegen de gehele gemeente waar je beleidsmatig niets mee kunt.

Andere gemeenten vinden het onduidelijk wat als buurt wordt beschouwd om scholen te classificeren als te wit of te zwart.

Leiden schrijft dat veel scholen weliswaar in één buurt staan, maar meerdere buurten bedienen.

Het overzicht doet volgens die gemeente hier geen recht aan. Dat kan alleen door de meting op wijk- of districtsniveau te doen.

Amsterdam heeft andere buurtafgrenzings dan het CBS, waardoor sterke verschillen kunnen optreden.

Ons commentaar:

- Verschillende gemeenten hanteren andere gebiedsindelingen, afhankelijk van de plaats van de school in de wijk of buurt. (Cirkels rond de school; combinaties van wijken etc.) In ons onderzoek zijn wij uitgegaan van de CBS-indeling om een landelijke vergelijking te kunnen maken. Voor vervolgonderzoek zal nagegaan kunnen worden of de indeling in CBS-buurt uitgangspunt moet blijven. (Geen wijzigingen)

Nader onderzoek

Almere vindt dat verdiepend aanvullend onderzoek moet volgen met betrekking tot een aantal punten:

- De mate van segregatie op basis van sociaal-economische aspecten.
- Het zichtbaar maken van de ontwikkeling van segregatie gedurende de afgelopen jaren en een te verwachten beeld voor de toekomst.
- Hoe is de instroom in de onderbouw van de scholen?
- Verdere analyse van scholen die te zwart zijn voor de wijk waarin ze staan: is hier sprake van een 'witte vlucht'?
- Bij zwarte scholen en concentratiescholen is een verdiepingsvraag: hoe is de samenstelling van de school: is er sprake van mono-etniciteit?
- Valt sociaal-economische segregatie samen met segregatie op basis van etniciteit?

Ons commentaar:

- Verdiepend onderzoek is zeker wenselijk, in het bijzonder op plaatselijk niveau om oorzaken op te sporen en adequate actie te ondernemen. Ons doel was primair de segregatie in het basisonderwijs in 38 grote gemeenten te beschrijven.

Beleid

Enkele respondenten vinden de kale cijfers die zij voorgelegd hebben gekregen niet zoveel zeggen.

Die moeten geanalyseerd worden, de achtergronden in beeld gebracht. Het gaat vooral om de vraag wat je er precies mee wilt. In verscheidene gemeenten zijn wijken volledig wit en zijn de scholen daar een afspiegeling van.

Eindhoven mist een aantal belangrijke zaken om de cijferoverzichten te kunnen beoordelen.

De namen van de scholen en van de buurt ontbreken. Men wil graag inzichtelijk krijgen wat het percentage (niet) westerse kinderen per buurt is.

Volgens Apeldoorn kan men alleen in een gemêleerde wijk de afspiegeling (van etniciteit) tot stand brengen. Deze gemeente heeft zorg over de gevolgen van dit onderzoek in de pers: het onderwijs krijgt de zwarte piet toegespeeld, terwijl de oorzaak ligt in de inkomensverhoudingen en culturele gewoonten.

Delft vindt het opvallend dat scholen als concentratieschool worden beschouwd als zij meer dan 50 procent niet-westerse leerlingen hebben. In de praktijk ligt al bij ongeveer 30 procent het risico op de loer dat de school verder verzwart.

Zwolle is blij met de gegevens van het onderzoek, omdat de gemeente aan de hand van deze gegevens in overleg kan gaan met het onderwijs en zich sterk kan maken om segregatie binnen het onderwijs in Zwolle tegen te gaan.

's Hertogenbosch en Venlo vermelden beleidsmaatregelen die de gemeente treft om een school aantrekkelijk te maken voor alle ouders in de buurt: ontwikkeling van een brede school, kwaliteitsimpuls met vroegschoolse educatie, schakelklassen en adaptief onderwijs.

Ons commentaar:

- Ons uitgangspunt is afspiegeling. In een 'witte buurt' zullen dus meer 'witte' kinderen op school zitten. Indien na renovatie van een buurt door meer gedifferentieerde huizenbouw de bevolkings-samenstelling wijzigt, moet ook de samenstelling van de leerlingenpopulatie wijzigen, wil weer sprake zijn van afspiegeling.

- De cijfers zijn geanalyseerd en verwerkt in dit rapport. Zij kunnen gebruikt worden voor overleg over achtergronden, oorzaken, te formuleren beleid en te ondernemen acties. In het rapport wordt vermeld dat verschillende oorzaken kunnen leiden tot het gegeven dat een school geen afspiegeling van een wijk vormt. Het onderwijs krijgt niet de schuld van de problematiek. De school kan samen met ouders, gemeente en wijkinstellingen echter wel een rol spelen bij het veranderen van de samenstelling van de schoolbevolking, of het tegengaan van verdergaande 'verzwarting'.

-Verschillende gemeenten richten zich niet expliciet op 'mengen' van scholen, maar gebruiken kwaliteitsimpuls bij het onderwijs en activiteiten in stadswijken om de aantrekkingskracht van een school en de sociale cohesie in een buurt te bevorderen.

Specifiek karakter van scholen

Almere wijst erop dat van de acht scholen waarbij sprake is van concentratie witte leerlingen en die te wit zijn voor de wijk waarin ze liggen, het bij drie scholen gaat om een speciaal pedagogisch concept, bijvoorbeeld Montessorischool, Vrije School en Jenaplanschool. Van de vier zwarte scholen is één school een islamitische school, met veel niet-westerse leerlingen. Verscheidene andere gemeenten merken dit verschijnsel ook op.

's-Hertogenbosch wijst op de regionale functie van de islamitische basisschool.

Zwolle memoreert dat gereformeerde scholen veel 'wit' zijn.

Enschede heeft een school met een behoorlijke populatie christelijke vluchtelingen met eigen kerken in de buurt.

Alkmaar vermeldt dat de aangeleverde lijst overeenkomt met eigen beeld, met één uitzondering, een school met een onderwijsopvangvoorziening voor kinderen van een asielzoekerscentrum. Dit laatste

geldt ook voor Venlo. Alkmaar vraagt of het mogelijk is deze school 'eruit te filteren'.

Breda merkt op dat voor scholen met twee of meer vestigingen in verschillende buurten de situatie vertekend is, omdat de meting uitgaat van één locatie voor de school.

Ons commentaar:

- Traditionele vernieuwingscholen, scholen met bijzondere opvangvoorzieningen, scholen met een regionale functie trekken een breder, respectievelijk specifiek publiek, ook uit andere buurten, waardoor geen sprake meer is van afspiegeling van de buurt waarin de school staat.

- Bepaalde scholen eruit filteren kunnen wij niet, omdat wij een beperkt aantal relevante gegevens hebben geanalyseerd de individuele omstandigheden van een school niet kennen.

Overzicht kerngegevens per gemeente

	aantal leerlingen	aantal scholen	aantal buurten	% niet- westerse leerlingen	school- grootte	buurt- grootte	aantal scholen per buurt
Amsterdam	56092	209	70	56%	268	801	3,0
Rotterdam	50936	191	57	57%	267	894	3,4
Den Haag	40974	141	71	47%	291	577	2,0
Utrecht	21719	88	50	36%	247	434	1,8
Almere*	20856	72	29	32%	290	719	2,5
Tilburg	17290	56	33	22%	309	524	1,7
Eindhoven	16728	59	47	25%	284	356	1,3
Breda	15107	45	29	14%	336	521	1,6
Amersfoort	14906	46	31	16%	324	481	1,5
Haarlemmermeer*	14081	59	31	10%	239	454	1,9
Apeldoorn*	13964	71	43	11%	197	325	1,7
Enschede	13433	55	36	20%	244	373	1,5
Zaanstad	12530	43	25	23%	291	501	1,7
Nijmegen	12305	41	30	19%	300	410	1,4
's-Hertogenbosch	12003	45	32	16%	267	375	1,4
Groningen	11928	38	25	15%	314	477	1,5
Haarlem	11504	38	26	19%	303	442	1,5
Dordrecht	11437	41	31	27%	279	369	1,3
Ede*	11343	54	32	11%	210	354	1,7
Zoetermeer*	11341	45	13	20%	252	872	3,5
Arnhem	11290	43	32	28%	263	353	1,3
Emmen	10342	67	31	7%	154	334	2,2
Zwolle	10252	43	27	11%	238	380	1,6
Westland*	10102	37	19	6%	273	532	1,9
Deventer	8958	33	20	17%	271	448	1,7
Leiden	8657	29	16	23%	299	541	1,8
Maastricht	8615	36	25	14%	239	345	1,4
Sittard-Geleen	8301	35	26	9%	237	319	1,3
Alkmaar	8143	31	18	17%	263	452	1,7
Venlo	7929	30	22	21%	264	360	1,4
Hengelo	7766	27	17	15%	288	457	1,6
Leeuwarden	7384	33	24	13%	224	308	1,4
Delft*	7285	27	21	22%	270	347	1,3
Lelystad	7083	36	12	24%	197	590	3,0
Schiedam	7017	23	18	39%	305	390	1,3
Heerlen	6765	28	24	16%	242	282	1,2
Almelo	6720	27	18	21%	249	373	1,5
Helmond	6505	23	14	19%	283	465	1,6
gemiddeld	14200	54	30	22%	265	461	1,8

De gemeenten zijn geordend naar leerlingaantal

BIJLAGE 3

Aantal scholen naar denominatie en naar afspiegeling van de buurt, per gemeente

		te wit		witter		afspiegelings- school		zwarter		te zwart		totaal	
		aantal	%	aantal	%	aantal	%	aantal	%	aantal	%	aantal	%
Groningen	openbaar	2	10%	4	19%	13	62%	2	10%	0	0%	21	55%
	protestants-christelijk	4	31%	2	15%	6	46%	1	8%	0	0%	13	34%
	rooms-katholiek	1	50%	0	0%	1	50%	0	0%	0	0%	2	5%
	algemeen bijzonder	0	0%	0	0%	1	100%	0	0%	0	0%	1	3%
	overig westers	0	0%	1	100%	0	0%	0	0%	0	0%	1	3%
	totaal	7	18%	7	18%	21	55%	3	8%	0	0%	38	100%
Almere*	openbaar	1	2%	4	9%	27	61%	5	11%	7	16%	44	61%
	protestants-christelijk	3	27%	4	36%	4	36%	0	0%	0	0%	11	15%
	rooms-katholiek	1	11%	2	22%	6	67%	0	0%	0	0%	9	13%
	algemeen bijzonder	0	0%	0	0%	1	100%	0	0%	0	0%	1	1%
	overig westers	2	40%	1	20%	2	40%	0	0%	0	0%	5	7%
	overig niet-westers	0	0%	0	0%	0	0%	1	50%	1	50%	2	3%
totaal	7	10%	11	15%	40	56%	6	8%	8	11%	72	100%	
Leeuwarden	openbaar	2	13%	1	6%	11	69%	0	0%	2	13%	16	48%
	protestants-christelijk	1	9%	1	9%	7	64%	2	18%	0	0%	11	33%
	rooms-katholiek	0	0%	1	25%	3	75%	0	0%	0	0%	4	12%
	algemeen bijzonder	0	0%	0	0%	1	100%	0	0%	0	0%	1	3%
	overig westers	0	0%	0	0%	1	100%	0	0%	0	0%	1	3%
	totaal	3	9%	3	9%	23	70%	2	6%	2	6%	33	100%
Emmen	openbaar	0	0%	0	0%	26	84%	4	13%	1	3%	31	46%
	protestants-christelijk	0	0%	2	10%	18	90%	0	0%	0	0%	20	30%
	rooms-katholiek	0	0%	2	14%	12	86%	0	0%	0	0%	14	21%
	algemeen bijzonder	0	0%	0	0%	1	100%	0	0%	0	0%	1	1%
	overig westers	0	0%	0	0%	1	100%	0	0%	0	0%	1	1%
	totaal	0	0%	4	6%	58	87%	4	6%	1	1%	67	100%
Almelo	openbaar	1	10%	1	10%	4	40%	3	30%	1	10%	10	37%
	protestants-christelijk	2	25%	1	13%	3	38%	0	0%	2	25%	8	30%
	rooms-katholiek	1	17%	1	17%	2	33%	1	17%	1	17%	6	22%
	algemeen bijzonder	0	0%	1	50%	1	50%	0	0%	0	0%	2	7%
	overig westers	0	0%	0	0%	1	100%	0	0%	0	0%	1	4%
	totaal	4	15%	4	15%	11	41%	4	15%	4	15%	27	100%
Deventer	openbaar	0	0%	1	7%	9	64%	1	7%	3	21%	14	42%
	protestants-christelijk	0	0%	0	0%	5	83%	1	17%	0	0%	6	18%
	rooms-katholiek	0	0%	0	0%	7	78%	0	0%	2	22%	9	27%
	algemeen bijzonder	1	33%	0	0%	2	67%	0	0%	0	0%	3	9%
	overig westers	1	100%	0	0%	0	0%	0	0%	0	0%	1	3%
	totaal	2	6%	1	3%	23	70%	2	6%	5	15%	33	100%
Enschede	openbaar	1	4%	4	15%	17	63%	3	11%	2	7%	27	49%
	protestants-christelijk	2	25%	2	25%	3	38%	0	0%	1	13%	8	15%
	rooms-katholiek	3	19%	1	6%	8	50%	2	13%	2	13%	16	29%
	algemeen bijzonder	1	100%	0	0%	0	0%	0	0%	0	0%	1	2%
	overig westers	1	50%	0	0%	1	50%	0	0%	0	0%	2	4%
	overig niet-westers	0	0%	0	0%	0	0%	0	0%	1	100%	1	2%
totaal	8	15%	7	13%	29	53%	5	9%	6	11%	55	100%	
Hengelo	openbaar	0	0%	0	0%	7	78%	0	0%	2	22%	9	33%
	protestants-christelijk	1	17%	2	33%	1	17%	1	17%	1	17%	6	22%
	rooms-katholiek	0	0%	0	0%	8	80%	2	20%	0	0%	10	37%
	algemeen bijzonder	0	0%	0	0%	2	100%	0	0%	0	0%	2	7%
	totaal	1	4%	2	7%	18	67%	3	11%	3	11%	27	100%
Zwolle	openbaar	0	0%	0	0%	13	68%	4	21%	2	11%	19	44%
	protestants-christelijk	3	19%	1	6%	12	75%	0	0%	0	0%	16	37%
	rooms-katholiek	0	0%	0	0%	6	100%	0	0%	0	0%	6	14%
	algemeen bijzonder	0	0%	0	0%	1	100%	0	0%	0	0%	1	2%
	overig westers	1	100%	0	0%	0	0%	0	0%	0	0%	1	2%
totaal	4	9%	1	2%	32	74%	4	9%	2	5%	43	100%	

		afspiegelings- school										totaal	
		te wit		witter		zwarter		te zwart					
		aantal	%	aantal	%	aantal	%	aantal	%	aantal	%		
Apeldoorn*	openbaar	0	0%	0	0%	18	62%	3	10%	8	28%	29	41%
	protestants-christelijk	4	13%	4	13%	21	68%	2	6%	0	0%	31	44%
	rooms-katholiek	0	0%	1	10%	9	90%	0	0%	0	0%	10	14%
	overig westers	1	100%	0	0%	0	0%	0	0%	0	0%	1	1%
	totaal	5	7%	5	7%	48	68%	5	7%	8	11%	71	100%
Arnhem	openbaar	0	0%	0	0%	7	47%	5	33%	3	20%	15	35%
	protestants-christelijk	0	0%	0	0%	4	67%	2	33%	0	0%	6	14%
	rooms-katholiek	1	8%	2	15%	7	54%	2	15%	1	8%	13	30%
	algemeen bijzonder	0	0%	0	0%	2	100%	0	0%	0	0%	2	5%
	overig westers	1	17%	0	0%	5	83%	0	0%	0	0%	6	14%
overig niet-westers	0	0%	0	0%	0	0%	0	0%	1	100%	1	2%	
totaal	2	5%	2	5%	25	58%	9	21%	5	12%	43	100%	
Ede*	openbaar	0	0%	0	0%	7	54%	0	0%	6	46%	13	24%
	protestants-christelijk	4	13%	3	9%	24	75%	1	3%	0	0%	32	59%
	rooms-katholiek	0	0%	0	0%	6	100%	0	0%	0	0%	6	11%
	algemeen bijzonder	0	0%	0	0%	1	100%	0	0%	0	0%	1	2%
	overig westers	0	0%	1	100%	0	0%	0	0%	0	0%	1	2%
overig niet-westers	0	0%	0	0%	0	0%	0	0%	1	100%	1	2%	
totaal	4	7%	4	7%	38	70%	1	2%	7	13%	54	100%	
Nijmegen	openbaar	0	0%	1	17%	4	67%	0	0%	1	17%	6	15%
	protestants-christelijk	0	0%	0	0%	3	100%	0	0%	0	0%	3	7%
	rooms-katholiek	0	0%	1	4%	20	80%	2	8%	2	8%	25	61%
	algemeen bijzonder	1	25%	0	0%	3	75%	0	0%	0	0%	4	10%
	overig westers	0	0%	0	0%	2	100%	0	0%	0	0%	2	5%
overig niet-westers	0	0%	0	0%	0	0%	0	0%	1	100%	1	2%	
totaal	1	2%	2	5%	32	78%	2	5%	4	10%	41	100%	
Amersfoort	openbaar	0	0%	0	0%	8	67%	2	17%	2	17%	12	26%
	protestants-christelijk	1	7%	2	13%	10	67%	1	7%	1	7%	15	33%
	rooms-katholiek	2	14%	3	21%	9	64%	0	0%	0	0%	14	30%
	algemeen bijzonder	0	0%	0	0%	3	100%	0	0%	0	0%	3	7%
	overig westers	1	100%	0	0%	0	0%	0	0%	0	0%	1	2%
overig niet-westers	0	0%	0	0%	0	0%	0	0%	1	100%	1	2%	
totaal	4	9%	5	11%	30	65%	3	7%	4	9%	46	100%	
Utrecht	openbaar	2	7%	2	7%	15	50%	4	13%	7	23%	30	34%
	protestants-christelijk	7	27%	2	8%	14	54%	0	0%	3	12%	26	30%
	rooms-katholiek	1	4%	4	16%	15	60%	4	16%	1	4%	25	28%
	algemeen bijzonder	0	0%	0	0%	4	100%	0	0%	0	0%	4	5%
	overig westers	0	0%	0	0%	1	100%	0	0%	0	0%	1	1%
overig niet-westers	0	0%	0	0%	0	0%	0	0%	2	100%	2	2%	
totaal	10	11%	8	9%	49	56%	8	9%	13	15%	88	100%	
Alkmaar	openbaar	0	0%	1	9%	6	55%	2	18%	2	18%	11	35%
	protestants-christelijk	0	0%	1	33%	2	67%	0	0%	0	0%	3	10%
	rooms-katholiek	0	0%	3	23%	9	69%	0	0%	1	8%	13	42%
	algemeen bijzonder	0	0%	0	0%	1	100%	0	0%	0	0%	1	3%
	overig westers	0	0%	1	50%	1	50%	0	0%	0	0%	2	6%
overig niet-westers	0	0%	0	0%	0	0%	0	0%	1	100%	1	3%	
totaal	0	0%	6	19%	19	61%	2	6%	4	13%	31	100%	
Amsterdam	openbaar	6	6%	9	10%	43	46%	26	28%	9	10%	93	45%
	protestants-christelijk	8	21%	2	5%	13	34%	7	18%	8	21%	38	18%
	rooms-katholiek	4	12%	5	15%	15	45%	6	18%	3	9%	33	16%
	algemeen bijzonder	3	12%	7	27%	15	58%	0	0%	1	4%	26	13%
	overig westers	1	25%	2	50%	1	25%	0	0%	0	0%	4	2%
overig niet-westers	0	0%	0	0%	5	42%	4	33%	3	25%	12	6%	
totaal	22	11%	25	12%	92	45%	43	21%	24	12%	206	100%	

		afspiegelings- school										totaal	
		te wit		witter		zwarter		te zwart					
		aantal	%	aantal	%	aantal	%	aantal	%	aantal	%		
Haarlem	openbaar	0	0%	0	0%	10	63%	5	31%	1	6%	16	42%
	protestants-christelijk	0	0%	0	0%	4	50%	4	50%	0	0%	8	21%
	rooms-katholiek	0	0%	5	56%	4	44%	0	0%	0	0%	9	24%
	algemeen bijzonder	0	0%	0	0%	2	100%	0	0%	0	0%	2	5%
	overig westers	1	50%	1	50%	0	0%	0	0%	0	0%	2	5%
overig niet-westers	0	0%	0	0%	0	0%	0	0%	1	100%	1	3%	
totaal	1	3%	6	16%	20	53%	9	24%	2	5%	38	100%	
Haarlemmer- meer*	openbaar	0	0%	0	0%	21	95%	1	5%	0	0%	22	37%
	protestants-christelijk	3	17%	10	56%	5	28%	0	0%	0	0%	18	31%
	rooms-katholiek	2	13%	6	40%	7	47%	0	0%	0	0%	15	25%
	algemeen bijzonder	1	33%	2	67%	0	0%	0	0%	0	0%	3	5%
	overig westers	0	0%	1	100%	0	0%	0	0%	0	0%	1	2%
totaal	6	10%	19	32%	33	56%	1	2%	0	0%	59	100%	
Zaanstad	openbaar	0	0%	0	0%	17	74%	3	13%	3	13%	23	53%
	protestants-christelijk	2	29%	0	0%	5	71%	0	0%	0	0%	7	16%
	rooms-katholiek	0	0%	3	50%	2	33%	1	17%	0	0%	6	14%
	algemeen bijzonder	1	33%	1	33%	1	33%	0	0%	0	0%	3	7%
	overig westers	1	33%	0	0%	2	67%	0	0%	0	0%	3	7%
overig niet-westers	0	0%	0	0%	0	0%	0	0%	1	100%	1	2%	
totaal	4	9%	4	9%	27	63%	4	9%	4	9%	43	100%	
Delft*	openbaar	0	0%	0	0%	5	71%	1	14%	1	14%	7	26%
	protestants-christelijk	0	0%	0	0%	6	75%	0	0%	2	25%	8	30%
	rooms-katholiek	2	22%	3	33%	2	22%	2	22%	0	0%	9	33%
	algemeen bijzonder	1	50%	0	0%	1	50%	0	0%	0	0%	2	7%
	overig westers	1	100%	0	0%	0	0%	0	0%	0	0%	1	4%
totaal	4	15%	3	11%	14	52%	3	11%	3	11%	27	100%	
Dordrecht	openbaar	1	6%	0	0%	12	75%	1	6%	2	13%	16	39%
	protestants-christelijk	3	19%	0	0%	9	56%	1	6%	3	19%	16	39%
	rooms-katholiek	0	0%	0	0%	1	20%	1	20%	3	60%	5	12%
	algemeen bijzonder	0	0%	0	0%	1	50%	1	50%	0	0%	2	5%
	overig westers	0	0%	0	0%	1	100%	0	0%	0	0%	1	2%
overig niet-westers	0	0%	0	0%	0	0%	0	0%	1	100%	1	2%	
totaal	4	10%	0	0%	24	59%	4	10%	9	22%	41	100%	
Den Haag	openbaar	1	2%	1	2%	32	64%	10	20%	6	12%	50	35%
	protestants-christelijk	1	3%	4	11%	26	70%	3	8%	3	8%	37	26%
	rooms-katholiek	5	15%	5	15%	16	47%	5	15%	3	9%	34	24%
	algemeen bijzonder	1	8%	7	54%	4	31%	0	0%	1	8%	13	9%
	overig westers	0	0%	1	33%	2	67%	0	0%	0	0%	3	2%
overig niet-westers	0	0%	0	0%	3	75%	0	0%	1	25%	4	3%	
totaal	8	6%	18	13%	83	59%	18	13%	14	10%	141	100%	
Leiden	openbaar	0	0%	1	8%	6	50%	1	8%	4	33%	12	41%
	protestants-christelijk	1	13%	1	13%	2	25%	1	13%	3	38%	8	28%
	rooms-katholiek	0	0%	1	20%	2	40%	1	20%	1	20%	5	17%
	algemeen bijzonder	1	50%	1	50%	0	0%	0	0%	0	0%	2	7%
	overig westers	0	0%	1	100%	0	0%	0	0%	0	0%	1	3%
overig niet-westers	0	0%	0	0%	0	0%	0	0%	1	100%	1	3%	
totaal	2	7%	5	17%	10	34%	3	10%	9	31%	29	100%	
Rotterdam	openbaar	2	3%	10	13%	37	48%	13	17%	15	19%	77	40%
	protestants-christelijk	7	11%	5	8%	35	56%	9	15%	6	10%	62	32%
	rooms-katholiek	5	14%	2	6%	15	42%	7	19%	7	19%	36	19%

		afspiegelings- school										totaal	
		te wit		witter		zwarter		te zwart		totaal			
		aantal	%	aantal	%	aantal	%	aantal	%	aantal	%		
Schiedam	openbaar	0	0%	0	0%	9	82%	1	9%	1	9%	11	48%
	protestants-christelijk	1	33%	0	0%	2	67%	0	0%	0	0%	3	13%
	rooms-katholiek	1	17%	1	17%	4	67%	0	0%	0	0%	6	26%
	algemeen bijzonder	0	0%	0	0%	2	100%	0	0%	0	0%	2	9%
	overig niet-westers	0	0%	0	0%	0	0%	0	0%	1	100%	1	4%
	totaal	2	9%	1	4%	17	74%	1	4%	2	9%	23	100%
Zoetermeer*	openbaar	0	0%	2	11%	12	67%	0	0%	4	22%	18	40%
	protestants-christelijk	3	25%	3	25%	6	50%	0	0%	0	0%	12	27%
	rooms-katholiek	0	0%	3	23%	8	62%	1	8%	1	8%	13	29%
	algemeen bijzonder	0	0%	0	0%	1	100%	0	0%	0	0%	1	2%
	overig westers	1	100%	0	0%	0	0%	0	0%	0	0%	1	2%
	totaal	4	9%	8	18%	27	60%	1	2%	5	11%	45	100%
Breda	openbaar	0	0%	0	0%	7	88%	0	0%	1	13%	8	18%
	protestants-christelijk	0	0%	0	0%	2	67%	0	0%	1	33%	3	7%
	rooms-katholiek	0	0%	2	7%	21	75%	3	11%	2	7%	28	62%
	algemeen bijzonder	0	0%	1	25%	3	75%	0	0%	0	0%	4	9%
	overig westers	1	100%	0	0%	0	0%	0	0%	0	0%	1	2%
	overig niet-westers	0	0%	0	0%	0	0%	0	0%	1	100%	1	2%
totaal	1	2%	3	7%	33	73%	3	7%	5	11%	45	100%	
Eindhoven	openbaar	0	0%	0	0%	9	69%	2	15%	2	15%	13	22%
	protestants-christelijk	0	0%	0	0%	2	50%	2	50%	0	0%	4	7%
	rooms-katholiek	2	10%	2	10%	13	62%	2	10%	2	10%	21	36%
	algemeen bijzonder	1	6%	3	18%	11	65%	1	6%	1	6%	17	29%
	overig westers	1	33%	0	0%	1	33%	0	0%	1	33%	3	5%
	overig niet-westers	0	0%	0	0%	0	0%	0	0%	1	100%	1	2%
totaal	4	7%	5	8%	36	61%	7	12%	7	12%	59	100%	
Helmond	openbaar	0	0%	0	0%	5	100%	0	0%	0	0%	5	22%
	protestants-christelijk	0	0%	0	0%	1	100%	0	0%	0	0%	1	4%
	rooms-katholiek	0	0%	1	8%	8	62%	1	8%	3	23%	13	57%
	algemeen bijzonder	0	0%	1	50%	1	50%	0	0%	0	0%	2	9%
	overig westers	0	0%	1	100%	0	0%	0	0%	0	0%	1	4%
	overig niet-westers	0	0%	0	0%	0	0%	0	0%	1	100%	1	4%
totaal	0	0%	3	13%	15	65%	1	4%	4	17%	23	100%	
's-Hertogenbosch	openbaar	1	8%	1	8%	9	75%	1	8%	0	0%	12	27%
	protestants-christelijk	0	0%	0	0%	1	50%	0	0%	1	50%	2	4%
	rooms-katholiek	1	4%	0	0%	19	79%	3	13%	1	4%	24	53%
	algemeen bijzonder	0	0%	0	0%	5	100%	0	0%	0	0%	5	11%
	overig westers	0	0%	1	100%	0	0%	0	0%	0	0%	1	2%
	overig niet-westers	0	0%	0	0%	0	0%	0	0%	1	100%	1	2%
totaal	2	4%	2	4%	34	76%	4	9%	3	7%	45	100%	
Tilburg	openbaar	0	0%	0	0%	7	70%	2	20%	1	10%	10	18%
	protestants-christelijk	0	0%	1	100%	0	0%	0	0%	0	0%	1	2%
	rooms-katholiek	0	0%	1	3%	22	58%	9	24%	6	16%	38	68%
	algemeen bijzonder	0	0%	1	20%	4	80%	0	0%	0	0%	5	9%
	overig westers	1	100%	0	0%	0	0%	0	0%	0	0%	1	2%
	overig niet-westers	0	0%	0	0%	0	0%	0	0%	1	100%	1	2%
totaal	1	2%	3	5%	33	59%	11	20%	8	14%	56	100%	
Heerlen	openbaar	0	0%	1	25%	1	25%	2	50%	0	0%	4	14%
	protestants-christelijk	0	0%	1	50%	1	50%	0	0%	0	0%	2	7%
	rooms-katholiek	0	0%	1	5%	18	95%	0	0%	0	0%	19	68%
	algemeen bijzonder	0	0%	0	0%	1	100%	0	0%	0	0%	1	4%
	overig westers	1	100%	0	0%	0	0%	0	0%	0	0%	1	4%
	overig niet-westers	0	0%	0	0%	0	0%	0	0%	1	100%	1	4%
totaal	1	4%	3	11%	21	75%	2	7%	1	4%	28	100%	

		afspiegelings- school										totaal	
		te wit		witter		zwarter		te zwart		totaal			
		aantal	%	aantal	%	aantal	%	aantal	%	aantal	%		
Maastricht	openbaar	0	0%	0	0%	7	100%	0	0%	0	0%	7	19%
	protestants-christelijk	0	0%	0	0%	0	0%	0	0%	2	100%	2	6%
	rooms-katholiek	0	0%	2	9%	19	86%	1	5%	0	0%	22	61%
	algemeen bijzonder	0	0%	1	33%	2	67%	0	0%	0	0%	3	8%
	overig westers	0	0%	0	0%	1	100%	0	0%	0	0%	1	3%
	overig niet-westers	0	0%	0	0%	0	0%	0	0%	1	100%	1	3%
totaal	0	0%	3	8%	29	81%	1	3%	3	8%	36	100%	
Venlo	openbaar	0	0%	1	20%	3	60%	1	20%	0	0%	5	17%
	protestants-christelijk	0	0%	0	0%	1	100%	0	0%	0	0%	1	3%
	rooms-katholiek	0	0%	1	5%	14	64%	4	18%	3	14%	22	73%
	algemeen bijzonder	0	0%	0	0%	1	100%	0	0%	0	0%	1	3%
	overig westers	0	0%	1	100%	0	0%	0	0%	0	0%	1	3%
	totaal	0	0%	3	10%	19	63%	5	17%	3	10%	30	100%
Lelystad	openbaar	1	5%	2	11%	8	42%	2	11%	6	32%	19	53%
	protestants-christelijk	5	56%	2	22%	2	22%	0	0%	0	0%	9	25%
	rooms-katholiek	0	0%	3	60%	2	40%	0	0%	0	0%	5	14%
	algemeen bijzonder	2	100%	0	0%	0	0%	0	0%	0	0%	2	6%
	overig niet-westers	0	0%	0	0%	0	0%	0	0%	1	100%	1	3%
	totaal	8	22%	7	19%	12	33%	2	6%	7	19%	36	100%
Westland*	openbaar	0	0%	0	0%	5	83%	1	17%	0	0%	6	16%
	protestants-christelijk	1	7%	1	7%	11	79%	1	7%	0	0%	14	38%
	rooms-katholiek	0	0%	1	6%	15	94%	0	0%	0	0%	16	43%
	algemeen bijzonder	0	0%	0	0%	1	100%	0	0%	0	0%	1	3%
	overig westers	0	0%	1	100%	0	0%	0	0%	0	0%	1	3%
	totaal	1	3%	2	5%	32	86%	2	5%	0	0%	37	100%
Sittard-Geleen	openbaar	0	0%	0	0%	4	100%	0	0%	0	0%	4	11%
	protestants-christelijk	0	0%	0	0%	2	67%	1	33%	0	0%	3	9%
	rooms-katholiek	0	0%	0	0%	24	92%	2	8%	0	0%	26	74%
	algemeen bijzonder	0	0%	0	0%	1	100%	0	0%	0	0%	1	3%
	overig westers	0	0%	1	100%	0	0%	0	0%	0	0%	1	3%
	totaal	0	0%	1	3%	31	89%	3	9%	0	0%	35	100%

Noten

- ¹ Procentpunten is het resultaat van aftrekking van twee percentages, een verschil uitgedrukt in procenten zou een verhouding (deling) van twee percentages aangeven

- ² De Pearson-correlatiecoëfficiënt (r = relatie) is een maat voor samenhang tussen twee variabelen, bijvoorbeeld de samenhang tussen het percentage niet-westerse allochtonen per gemeente en de gemeentegrootte. De coëfficiënt kan de waarde aannemen van -1 (volledige negatieve samenhang, in dit geval hoe groter het percentage niet-westerse allochtonen hoe kleiner de gemeente zou zijn) en 1 (volledige positieve samenhang). Als de waarde 0 is, is er geen samenhang.
 p (= probability, waarschijnlijkheid) geeft de kans aan dat de samenhang op toeval berust, dus hoe kleiner p , hoe waarschijnlijker dat de samenhang werkelijk bestaat. Meestal spreekt men van een statistisch significante samenhang (of verschil) als $p < .05$, ofwel er is minder dan 5% kans dat de samenhang op toeval berust.

- ³ Bij variantie-analyse wordt getoetst of het gemiddelde van twee of meer groepen (individuen, scholen of gemeenten) van elkaar verschillen. In dit rapport wordt bijvoorbeeld onderzocht of afspiegelingsscholen groter zijn dan 'te witte' of 'te zwarte' scholen. De zogenaamde F-toets laat zien hoe groot de kans p is dat een verschil door toeval wordt veroorzaakt. Als er twee groepen zijn, verschilt het gemiddelde van de ene groep al dan niet van het gemiddelde van de andere. Als er drie of meer groepen zijn, moet bij een eventueel verschil daarna onderzocht worden welke groepen van elkaar verschillen, daarvoor is de Bonferoni post hoc-test gebruikt.